

Consiliului Consultativ pentru Regionalizare CONREG

**Disparități și fluxuri
în fundamentarea social-economică
a regionalizării administrative a României**

București, aprilie 2013

Consiliului Consultativ pentru Regionalizare CONREG – grupul academic

Analizele și punctele de vedere prezentate în acest material aparțin exclusiv grupului CONREG.

Coordonator raport, prof. Dumitru Sandu.

Materialul integrează rezultate ale analizelor social-economice și demografice din CONREG folosind cadrul unui studiu anterior publicat de către unul dintre membrii Consiliului (Sandu 2011). A fost convertită o analiză de date într-un material de fundamentare a unor politici (policy paper), adecvat cititorilor interesați de fundamentele folosite de CONREG în proiectarea configurației de regionalizare administrativă 2013, din România. Prin conținut, textul este complementar analizelor din CONREG martie 2013 (Raport 1) cu focalizare pe aspecte urbanistice, geografice sau strict regionale din primul Raport de Progres..

Sinteza.....	4
O metaforă utilă - regionalizarea ca joc de șah.....	4
Dinamica disparităților.....	5
Configurația disparităților de dezvoltare.....	6
Regionalizare prin grupări de similitudine sau de funcționalitate?.....	7
Recunoașterea regiunilor funcționale.....	9
Funcționalitatea social-economică a regiunilor istorice mici.....	13
Rolul contextului în regionalizarea 2013	15
Raportarea la modelul polonez.....	18
Obiectiv.....	20
Disparități și arii de dezvoltare socială	21
Dinamica și explicarea disparităților.....	28
Efectul de județ versus efectul de regiune în dezvoltarea socială a localităților.....	31
Testul fluxurilor de migrație internă în evaluarea diferitelor regionalizări.....	34
Concluzii.....	38
Discuție: care este cea mai bună regionalizare administrativă/pentru dezvoltare ?.....	40
Anexe	43
Anexa 1: Indicele dezvoltării sociale locale (IDSL).....	43
Anexa 2: Explicarea diferențelor de dezvoltare la nivel de localitate prin factori locali și regionali	46
Anexa 3: Criterii generale de evaluare a potențialului regional pentru dezvoltare (cazul regiunilor administrative de tip NUTS 2).....	48
Anexa 4: Date tehnice pentru evidențierea efectului de județ și de regiune asupra dezvoltării localităților	49
Anexa 6: Hărțile fluxurilor de migrație ca fundament al regionalizării 2013	51

Sinteza

”...nu poți rămâne la o formă învechită, încremenită, numai de dragul tradiției, din respect pentru tot ce e vechi. Păstrezi (în reorganizarea administrativ-teritorială – n.n.) din tradiție tot ce se poate păstra. Dar nici nu se cade să dărâmi doar de dragul dărâmării; ci trebuie să procedezi, cu hotărâre și curaj, la acele schimbări care ți se impun de către nevoile reale ale vieții, păstrând cumpănire și prudență (Henri H. Stahl 1969).

Materialul prezintă fundamente social-economice și demografice ale regionalizării administrative a României în varianta 2013. Alegerea variantei de regionalizare adecvată sistemului administrativ al țării se face în funcție de patru premise legate de a) problemele majore care trebuie rezolvate prin noua reformă

Patru premise ale fundamentării social-economice a REGIONALIZĂRII 2013:

- *Natura și dinamica disparităților de dezvoltare,*
- *Grupările de județe similare și/sau complementare sub aspect socio-economic și cultural,*
- *Fluxurile de persoane (de tip migrație internă, de durată), indicative pentru configurațiile funcționale existente în teritoriu,*
- *Criterionii de bună practică în evaluarea unei regionalizări optime pentru dezvoltare la nivel european.*

Disparitățile care trebuie să devină ținta instituțiilor și politicilor de dezvoltare regională sunt analizate în dinamică, pe

administrativ-teritorială sub aspectul disparităților și coeziunii teritoriale, b) grupările teritoriale de similitudine social-economică și culturală, c) cunoașterea fluxurilor majore care structurează configurațiile regionale și de d) cerințele recunoscute la nivel european pentru o proiectare eficientă a regiunilor de rang 2 (NUTS 2) cu statut administrativ.

O metaforă utilă - regionalizarea ca joc de șah. Configurația spațială a regiunilor este echivalentul tablei pe care sunt puse piesele de șah iar regulile de construcție instituțională pentru practica administrativă sunt echivalentul celor de joc efectiv¹. Evident, nu trebuie să îți faci iluzia că dacă vei proiecta bine spațiile regionale succesul este asigurat. Vor conta foarte mult și regulile de joc, respectiv instituțiile, și competențele jucătorilor, socializarea lor în respectarea regulilor și în gândirea regională. Analogia nu trebuie luată mecanic, însă. Tabla de șah, respectiv configurația regională, nu este la fel în toate țările. Ea trebuie proiectată în raport cu reguli generale de bună practică (EC 2003, EUROSTAT 2010, Jordan 2003) dar și funcție de context, de problemele legate de disparitățile regionale și de deficit de subsidiaritate. Nici tabla de joc și nici regulile de aplicat pentru cazul dezvoltării regionale nu au șanse de a fi optime, de folosință îndelungată, decât dacă sunt rezultat de proiectare și susținere multiplă – experți, populație, politicieni de orientare democratică. Este fundamental ca regulile de pornire să includă și mecanisme de prevenire a riscurilor². Configurația spațială a regiunilor administrative contează, semnificativ, pentru șansele regionalizării 2013 din România sub aspectul șanselor de funcționalitate, subsidiaritate și competitivitate regională. Ținta ”jocului de șah” al regionalizării este realizarea coeziunii teritoriale, cu fațetele ei de reducere a disparităților intra- și inter-regionale și de sporire a competitivității unităților teritoriale. Toate aceste trei ținte depind de configurațiile spațiale și de proiectarea instituțională pentru regionalizare optimă. Cât anume condiționează proiectarea spațiilor regionale și cât matricea lor instituțională de funcționare este greu de spus. Probabil că mai mult cântărește aspectul instituțional.

Disparitățile de dezvoltare s-au adâncit în mai mare măsură sub aspect economic decât social (fig. 6).

În ”relieful social” al României din ultimul deceniu, disparitățile de dezvoltare s-au accentuat mai mult între segmentele urbane și rurale ale județelor decât între județe ca atare.

Accentuarea decalajelor interjudețene și între medii rezidențiale nu susține, în niciun fel, teza că "regiunile de dezvoltare instituite prin legea 151 din 1998 au fost greșit proiectate". Fără statut administrativ acestea nu aveau cum să ducă la coeziune teritorială. Faptul menționat este semnificativ pentru incapacitatea județelor de a contribui la reducerea decalajelor de dezvoltare în absența descentralizării și a instituirii regiunilor ca nivel administrativ intermediar între structurile centrale și cele județene.

uman, social și cultural.

Ambele, însă, conturul de regiune și instituțiile regionale, contează la modul semnificativ. Matricea spațială a regionalizării trebuie astfel concepută încât să faciliteze adoptarea unor strategii multiple pentru dezvoltare – subsidiaritate, integrare și specializare funcțională, promovarea mediilor inovative, clusterelor (Shearmur, 2011) etc. Odată adoptată, regionalizarea administrativă va fi tot atât de eficientă pe cât de bune vor fi regulile jocului și cât de bogați sau apți de îmbogățire vor fi principalii actori ai procesului: instituțiile administrative, firmele economice, populația, experții în capital

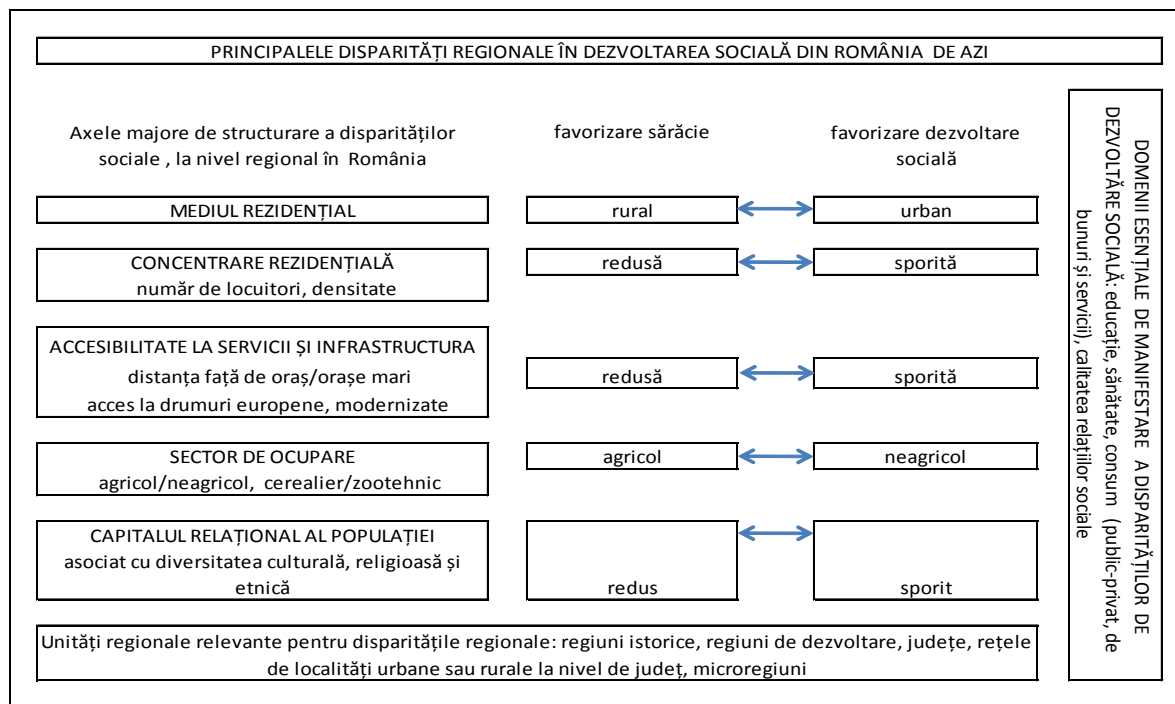
Dinamica disparităților. Două exemple sunt suficiente pentru a ilustra deficiențele sau, într-o evaluare și mai severă, eșecul programelor de dezvoltare spațială din România de după 1990. Este vorba de ce s-a întâmplat cu decalajele de nivel de viață între urban și rural, pe termen lung, în ultimele două decenii, și cu persistența polilor de sărăcie în Botoșani-Vaslui și în sudul Munteniei: în pofida faptului că rata mortalității infantile s-a redus considerabil după 1990, se menține relativ constantă diferența³ între rata sporită din rural și cea redusă din urban (Figura 7); decalajele interjudețene și rural-urbane legate de mortalitatea infantilă tind să crească (Figura 6); județele menționate din estul Moldovei și sudul Munteniei aveau ranguri minime de dezvoltare și în 1990 (Ramboll- Grupul de Consultanță, 1996, XII) și în 2008 (vezi figura 2 în acest text). În ultima perioadă, la grupul respectiv de județe sărace s-a adăugat și sudul Olteniei. Disparitățile economice dintre județe s-au accentuat mai mult decât cele sociale, în special după 1999 (Figura 6). Din cele anterior menționate s-ar putea trage concluzia că decalajele de dezvoltare se mențin sau se accentuează numai în legătură cu raporturile dintre județe și cu cele referitoare la mediile rezidențiale, urban și rural. În fapt, din acest tablou, corect altfel, lipsește un termen foarte important dat de intersecția între spațiul județean și cel al mediilor rezidențiale. **În fapt, relieful de nivelul de viață în România se diferențiază clar nu din perspectiva a 41 blocuri teritoriale (eliminând, pentru simplificare, Bucureștiul) date de județe ci de 82 unități teritoriale definite de câte două segmente rezidențiale, urban și rural, pentru fiecare județ** (Figura 1). Clujul, spre exemplu, unul dintre județele cele mai dezvoltate ale țării sub aspect social (Figura 1A), face parte din categoria județelor cu nivel maxim de decalaj de dezvoltare între urban și rural, similar cu Iași, Dolj, Vaslui, Vâlcea și Sălaj. Cea mai puternică accentuare a disparităților de dezvoltare poate fi constată tocmai la nivelul blocurilor teritoriale date de segmentele urbane și rurale ale tuturor județelor.

Redescoperirea, în practică nu în teorie, a principiului subsidiarității este fundamentală pentru a stopa trendul accentuării disparităților de dezvoltare.

Este necesar ca politicile și instituțiile cu funcții de dezvoltare să redevină sensibile la contextul spațial, să practice efectiv modul de gândire regional (bazat pe cluster economic, conjugarea diferitelor activități economice, proiectare multinivel etc.). Regionalizarea în sine, fără gândire regională, nu va rezolva problemele.

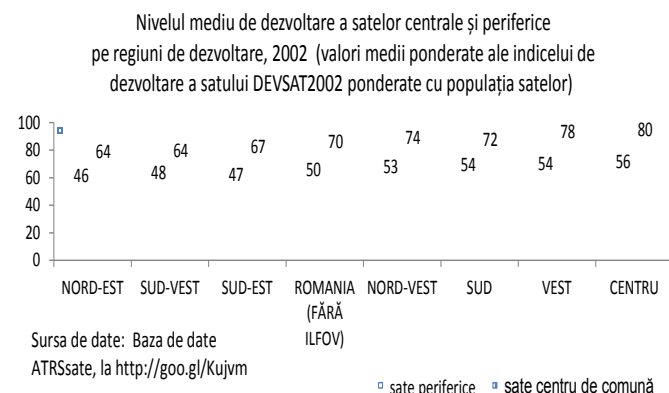
Aspectele anterior menționate indică faptul că politica de dezvoltare a tuturor guvernelor României în perioada post-decembristă, în faptă, nu în declarații de intenții, a fost una insensibilă la contextele spațiale, departe de dezideratul european al unei politici de dezvoltare cu contextualizare spațială (Barca, McCann et al. 2012). Lucrurile s-au întâmplat ca și cum de la centru nu s-au văzut disparitățile de dezvoltare între unități regionale (de tip județ, regiune istorică, regiune de dezvoltare, arie culturală, arie socială etc.) iar de la nivel de județ sau regiune de dezvoltare au lipsit mecanismele de corectare a decalajelor inter-regionale.

Configurația disparităților de dezvoltare. O analiză întreprinsă asupra a aproape 90% dintre cele 3181 de localități urbane și rurale (Tabel A 2) indică faptul că localitățile cele mai dezvoltate în România sunt orașe mari, situate în apropierea unor căi de comunicație importante, cu puternică atracție a navetiștilor pentru lucru, localizate în special în Banat, Transilvania sau Dobrogea, în județe cu pondere mare a ocupării neagricole a populației. Detalierea respectivei analize separat pe comune și orașe a permis identificarea principalelor axe de structurare a disparităților regionale din România. Există cinci tipuri de condiționare care favorizează dezvoltarea sau sărăcia la nivel comunitar-regional. Acestea, sistematizate în figura de mai jos, sunt legate de mediul rezidențial, densitatea populației, accesibilitatea la serviciile urbane și la infrastructura de comunicare, sectorul economic de ocupare și la capitalul relațional al populației.

Sărăcia maximă tinde să fie localizată în regiunile rurale cu densitate redusă a populației, slabă conectare la rețelele de comunicare urbană și națională sau internațională și populație care dispune de un capital relațional redus. (Stocul de educație la nivelul populației din localitate sau din regiune nu apare în descrierea anterioară ca predictor al dezvoltării pentru că este considerat a fi, efectiv, o componentă a dezvoltării estimată prin indicele dezvoltării sociale, Anexa 1). Desigur, modelul de analiză statistică de la care am pornit (Anexa 2) nu a dispus de o măsurare a tuturor factorilor care pot influența calitatea vieții. Nu am putut lua în considerație impactul sentimentelor identitare (etnice, religioase, comunitare, regionale etc.) pentru că nu dispunem de astfel de măsuri pentru fiecare dintre localitățile sau județele țării. Pentru această zonă de condiționare culturală a dezvoltării am dispus, însă, de estimări ale diversității culturale, etnice și religioase a populației din localitate. Am constatat, pe această bază, că în orașele în care există o pondere mai mare de persoane de religie minoritară (alta decât cea creștin-ortodoxă) nivelul de dezvoltare a localității tinde să fie mai mare, ținând sub control factori determinanți de genul celor anterior menționați. Cu datele de care dispunem în clipa de față, interpretăm această constatare ca relevantă pentru faptul că **dinamica de dezvoltare local-regională tinde să fie mai bună în condițiile în care populația dispune de un capital relațional superior**⁴.

Axele de structurare a disparităților pentru cazul României sunt departe de a fi specifice. Un raport al Băncii Mondiale din 2009 indica, la nivel global, trei provocări majore pentru dezvoltarea - distanța, densitatea și divizarea (World Bank, 2009: XIX). Pentru cele trei provocări (3 D) sunt indicate trei tipuri de soluții (3 I) în termeni de infrastructură pentru distanță, instituții pentru probleme asociate cu densitatea și integrarea funcțională ca răspuns la separare. **Este nevoie, pentru dezvoltarea spațială, de ”instituții care unifică, infrastructură care conectează și intervenții focalizate”** (World Bank, 2009: XIII). Cerințele pentru infrastructură de comunicare, integrare funcțională la nivel regional și edificarea unei administrații performante sunt puternic manifeste și în cazul României.

În context, ar fi de menționat că disparitățile spațiale se manifestă în România nu numai pe axa rural-urban ci și pe o sub-axă a acesteia legată de diferențele dintre satele centru de comună (pe teritoriul cărora se află sediile primăriilor rurale) și cele periferice. Se vorbește foarte puțin în spațiul public despre faptul că în satele periferice nivelul de viață este mult mai coborât decât în satele centrale. Este un gen de defavorizare socială de mare impact, trecută sub tăcerea obișnuinței.

Regionalizare prin grupări de similitudine sau de funcționalitate?

Reducerea disparităților economice și sociale (sau, în formulare echivalentă, sporirea coeziunii teritoriale interne a țării) este un obiectiv care se impune de la sine prin gravitatea problemelor de dezvoltare anterior menționate. Toată dezbaterea referitoare la configurația viitoarelor regiuni administrative poate fi gestionată nu pornind de la harți ci de la principii de regionalizare. Acestea, la rândul lor, decurg din natura problemelor de dezvoltare semnalate în material și din normativele și bunele practici din Uniunea Europeană în domeniu.

Propunerile de maximă circulație în spațiul public românesc în legătură cu tipurile de decupare implicate în regionalizare variază în funcție de a) mărime regiunilor/ numărul lor și b) criteriile de delimitare a conturilor regionale și c) gradul de restructurare simultană a diferitelor unități administrativ-teritoriale.

Regiunile de dezvoltare instituite în 1998 manifestă un grad sporit de unitate funcțională, dovedită prin structura fluxurilor de migrație interjudețene. Niciun alt model de regionalizare dintre cele discutate în material nu satisface în același grad principiul respectiv de optim funcțional potențial.

Din combinațiile asociate cu aceste criterii rezultă regionalizările:

- Modelul regiunilor mari, determinate multicriterial (8 regiuni de dezvoltare instituite prin regionalizarea 1998),
- Modelul regiunilor mari, determinate pe un singur criteriu, cel cultural-istoric (8 regiuni istorice),
- Modelul regiunilor mici, omogene (16 regiuni sau similar)
- Modelul regiunilor mari, cu eliminarea județelor din sistemul administrativ
- Modelul de reconfigurare administrativă totală a limitelor de județ, regiuni și comune.

Principii majore în practica europeană a proiectării noilor regiuni administrative pentru dezvoltare: probabilitate sporită ca noile regiuni să aibă a) unitate funcțională, b) competitivitate și c) funcție de subsidiaritate.

Condițiile spațial-demografice de favorizare a realizării acestor principii sunt legate de d) regiuni mari în raport cu cele de tip NUTS 3, pentru a reduce costurile administrative, e) regiuni de mărime apropiată și f) formă spațială care să permită accesibilitatea sporită în cadrul regiunii.

Cu cât populația regiunii este mai mare față de media de populație pentru județele componente cu atât costurile administrative pe regiunea respectivă, raportate la numărul de locuitori, vor fi mai reduse. (Indicele este semnificativ în special pe total țară, pentru comparații internaționale.)

Am centrat analiza pe primele trei modele. Ultimele două presupun schimbări majore, simultane, în restructurarea administrativ-teritorială, neconcordante cu recomandările UE în vigoare (Commission 2003:L154/1) și cu riscuri foarte mari de dezorganizare administrativă prin aplicare.

Alegerea unuia sau altuia dintre cele trei modele, cu posibile variații minore în cadrul tipului de referință, implica folosirea unui set minimal de principii de identificare a regionalizării optime pentru dezvoltare. Discutarea criteriilor de detaliu pentru proiectarea regiunilor administrative în cazul României este făcută în cadrul altui material COMREG.

Pentru materialul de față ne limităm la un set redus de principii minimale, identificate în normativele UE și în literatura de specialitate din domeniu (vezi și anexa 3):

Grilă de principii și criterii de evaluare a funcționalității structurilor regionale existente/proiectate		
PRINCIPII	CRITERII	SUBCRITERII (mod de măsurare)
Regiunea să fie un întreg sub aspectul...	...pieței forței de muncă	1. fluxurile principale de emigrare (internă, în spațiul național) să aibă, prioritar, destinații intraregionale
	..interacțiunile socio-spatiale	2. interacțiunile să fie orientate mai mult intra- decât inter-regional
	...sistemului de așezări ...	3. structurat mono- sau policentric, nu spre un centru urban aflat în afara regiunii (nu regiune "descentrată")
Șanse de competitivitate	mărimea regiunilor	4. regiuni mari, de cel puțin 2 milioane de locuitori
	compoziție a populației favorabilă dezvoltării	5. evitarea situației de a avea regiuni preponderent rurale, cu populație majoritar ocupată în agricultură, îmbătrânită 6. favorizarea configurațiilor regionale care asigură resurse suplimentare de capital relațional (colectivitățile de mare diversitate etnică, religioasă, ca experiență de migrație etc.) și uman
Subsidiaritate		7. specificitate a competențelor instituționale în raport cu nivelele județean și național (valențe de subsidiaritate)
		8. menținerea județelor ca regiuni de tip NUT3, de maximă omogenitate socială, economică și culturală, complementare regiunilor
Importanță relativă		9. criteriile de funcționalitate să aibă prioritate în raport cu cele de similitudine socială, economică sau culturală în determinarea și/sau evaluarea regiunilor
Grila adaptează și detaliază pentru analiza de funcționalitate social-economică idei cuprinse în Raportul de progres 1 elaborat în cadrul CONREG, martie 2013.		

Evaluarea celor trei tipuri de regionalizări, din perspectiva criteriilor menționate anterior este prezentată succint în tabelul de mai jos:

Avantaje și dezavantaje pe principalele tipuri de regionalizări

Tipuri de regionalizare		Avantaje	Dezavantaje
cu menținerea județelor	Tipul A : regiuni mari, omogene pe criteriul cultural-istoric . Cazul regiunilor istorice.	Constituie un spațiu identitar de largă acceptare la nivelul populației, premisă pentru mobilizarea voluntară a resurselor ⁵ .	Regiunile istorice sunt : •foarte eterogene, dincolo de criteriul cultural-istoric •cu inegalități demografice mari între ele, •cu grad redus de accesibilitate de la periferie la centru (ex: Moldova, Muntenia). •Singura regionalizare administrativă care a urmat parțial conturul regiunilor istorice, cea din 1929-1931, este exemplul de eșec.
	Tipul B: regiuni mari; omogene multicriterial (economic, social și cultural). Cazul celor 8 regiuni de dezvoltare 1998	<ul style="list-style-type: none"> •Omogenitate multicriterială . •Funcționalitate dovedită prin configurația fluxurilor de migrație. •De mărime relativ egală. •Grad sporit de accesibilitate de la periferie la centru. •Pot valorifica nu numai identitățile ci și diversitățile regionale neconflictuale. •Ca potențial economic sunt superioare celor de tip A. •Potențial de competitivitate sporit în context european prin poziție și mărime demografică. 	<p>Aparenta "artificialitate" în viziunea unor segmente semnificative de populație. Susținerea unui astfel de punct de vedere poate fi semnificativ redusă prin:</p> <ul style="list-style-type: none"> •Schimbarea denumirii lor (exemplu: Nord-Moldova, Dunărea de Jos⁶, Sud-Muntenia, Oltenia, Vest-Banat, Transilvania de Nord-Vest, Transilvania Centrală, București). O implicare directă a reprezentanților regionali, după stabilirea regiunilor, în alegerea denumirii lor, ar putea fi o soluție. •Evidențiere faptului că respectivele regiuni sunt mai omogene decât cele istorice, cu potențial de dezvoltare superior. •Faptul că regiunea Sud-Muntenia are centrul funcțional în afara ei, la București-Ilfov. Posibilă soluție, contopirea celor doua regiuni, după estimare costuri și beneficii ale reunirii.
	Tipul C: microregiuni de 2-3 județe	Omogenitate maximă dată de proximitate	<ul style="list-style-type: none"> •Aduc costuri administrative foarte mari pentru că practic dublează administrațiile județene. •Competitivitate economică extrem de redusă în context european. •Unele sunt "descendrate", cu centru polarizator în afara lor.
fără județe/cu reconfigurare integrală	Tipul D: regiuni mari, cu eliminarea județelor din sistemul administrativ		Varianta voluntaristă de regionalizare care ignoră faptul că județele sunt principala matrice identitară în România de azi. Reduce șansele de subsidiaritate.
	Tipul E: reconfigurare administrativă totală a limitelor de județ și regiune		Blochează, practic , reorganizarea administrativă prin multiplicarea modificărilor teritoriale și administrative necesare.

Recunoașterea regiunilor funcționale⁷ prin configurația fluxurilor de migrație interjudețeană. Principalul argument clar, oferit pentru ideea că regiunile de dezvoltare au un potențial foarte mare de unitate funcțională este dat de harta fluxurilor de migrație între locul de naștere și cel de domiciliu ("migrație pe durata vieții"). Importanța acestei cartografieri rezidă în faptul că fluxurile respective sunt semnificative

pentru piețele regionale ale forței de muncă dar și pentru grupările de județe între care există legături sociale puternice prin fluxuri multiple de circulație a populației.

Simpla inspectare a hărții de migrație de mai jos (vezi și alte variante de hărți ale migrației în anexa 6) indică faptul că regiunile de dezvoltare au un potențial foarte mare de funcționalitate, mai mare decât regiunile istorice sau grupări de 2-3 județe învecinate. O regiune este cu un potențial de funcționalitate cu atât mai mare cu cât județele care o compun sunt legate prin mai multe fluxuri importante (de rang 1 și 2, în special) și cu cât numărul fluxurilor care pleacă din regiunea de referință în afara ei este mai mic. Paradoxal, regiunea care satisface cel mai puțin aceste criterii este cea care din punct de vedere cultural este cea mai omogenă - Sud-Vest (Oltenia). Mult-discutata regiune Sud-Est este departe de a fi nefuncțională. Legăturile tari care o structurează sunt pe rețeaua Vrancea-Galați-Brăila și Tulcea-Constanța. Regiunea Vest (Vest-Banat) este puternic structurată în interior prin gravitația județelor Arad, Caraș-Severin și Hunedoara spre Timiș. Fiind o regiune puternic dezvoltată atrage, firesc, fluxuri și din afara ei.

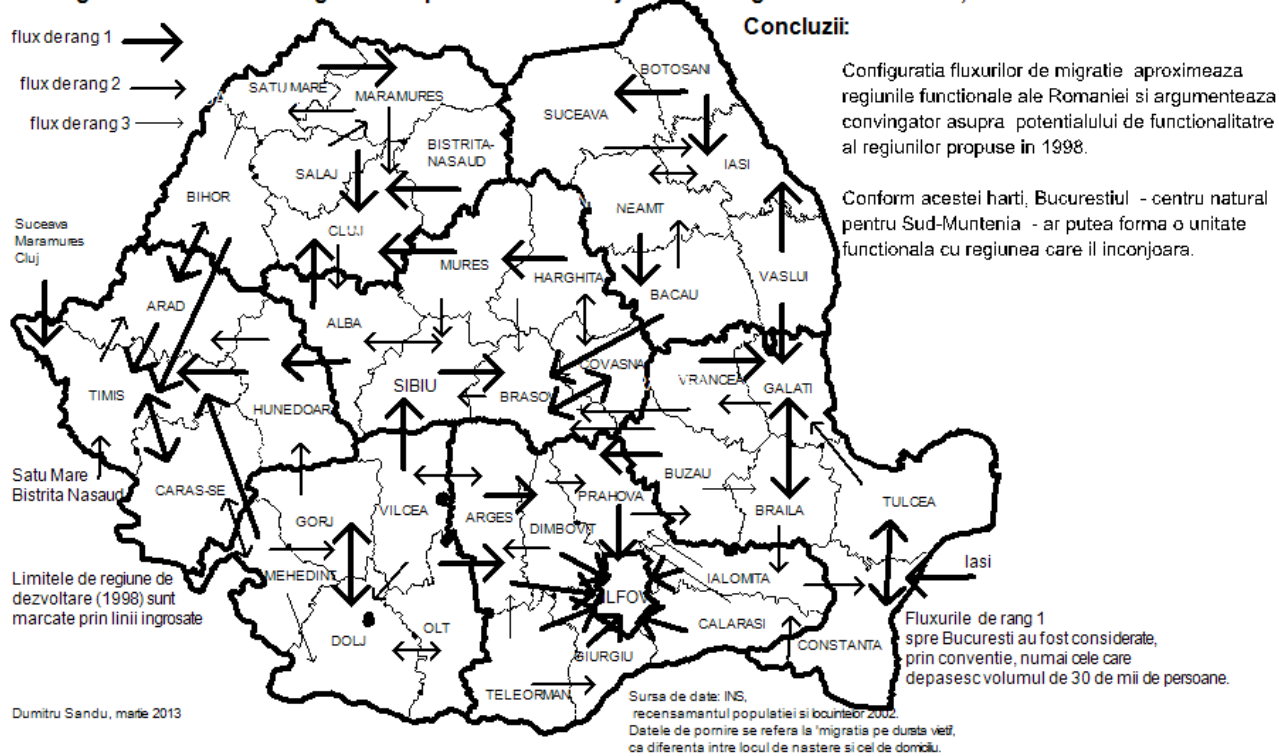
Centrele regionale majore rezultă, de asemenea, din aceeași configurație a fluxurilor: Timiș pentru Vest, Cluj pentru Nord-Vest, Brașov pentru Centru, Iași pentru Nord-Est, Galați-Brăila pentru Sud-Est, Dolj pentru Sud-Vest. Pentru regiunea Sud, centrul evident este București. Este o întrebare dacă, din această perspectivă, nu ar fi indicată reunirea celor două regiuni pentru a avea o singură unitate funcțională majoră în această parte a țării. S-ar ajunge la o regiune foarte mare, de aproximativ cinci milioane de locuitori. Soluția se practică, însă, pentru ariile metropolitane ale orașelor capitală (vezi, spre exemplu, cazul voievodatului Mazovia, de peste 5 milioane locuitori, care încorporează Varșovia). Este foarte probabil că o regiunea care ar reuni actuala regiune de dezvoltare Sud-Muntenia cu București Ilfov ar putea avea un real efect asupra reducerii sărăciei din sudul Munteniei. **O sursă a sărăciei din județele Câmpiei Române este și faptul că , pe termen lung, Bucureștiul a acționat ca un magnet care a atras capitalul uman din zonele de câmpie**

Analiza principalelor fluxuri de migrație indică în mod clar principalele centre ale regiunilor funcționale. Decizia pentru locul de plasare a centrelor administrative ale noilor regiuni nu decurge, însă, automat, din această constatare. Este necesară o abordare separată în care să fie luate în seamă și alte criterii: centralitatea geografică a orașului capitală în regiune, infrastructura care îl leagă de restul județelor, starea infrastructurii locale pentru comunicare , spații publice pentru instituțiile administrației etc. Oricum, în afara unei grile de criterii care să ducă la o decizie întemeiată nu poate fi rezolvată problema localizării centrelor administrative ale regiunilor. O decizie strict politică pe această temă este puțin probabil să fie viabilă.

însă nu a dat nimic în schimb, nu a contribuit în niciun fel la dezvoltarea infrastructurii rurale din județele apropiate de unde și-a atras forța de muncă. Formula de organizare sugerată ar putea fi punctul de ruptură cu un astfel de trecut. Resursele imense de competență în alcătuirea de proiecte și de organizare ale capitalei ar putea fi un rezervor important pentru obținerea unor proiecte de dezvoltare care să relanseze procesele de dezvoltare

din județele adiacente.

Configuratia fluxurilor de migratie in raport cu limitele de judet si de regiune de dezvoltare, 2002

În estimarea gradului de funcționalitate al regiunilor de dezvoltare înainte de a fi instituționalizate ca regiuni administrative este de luat în considerație și nivelul lor de urbanizare. Lăsând la o parte cazul București-Ilfov, cu totul special, este de menționat că regiunile Vest și Centru, cu puternică structurare funcțională, sunt și regiuni cu grad ridicat de urbanizare. Toate cele trei regiuni sudice care au și un grad mai redus de structurare funcțională au și o rată scăzută de urbanizare. Regiunile cu grad redus de urbanizare vor fi obligate să adopte, ca regiuni administrative, politici adecvate pentru reducerea deficitului de ocupare non-agricolă a populației, de infrastructură de locuire modernă etc.

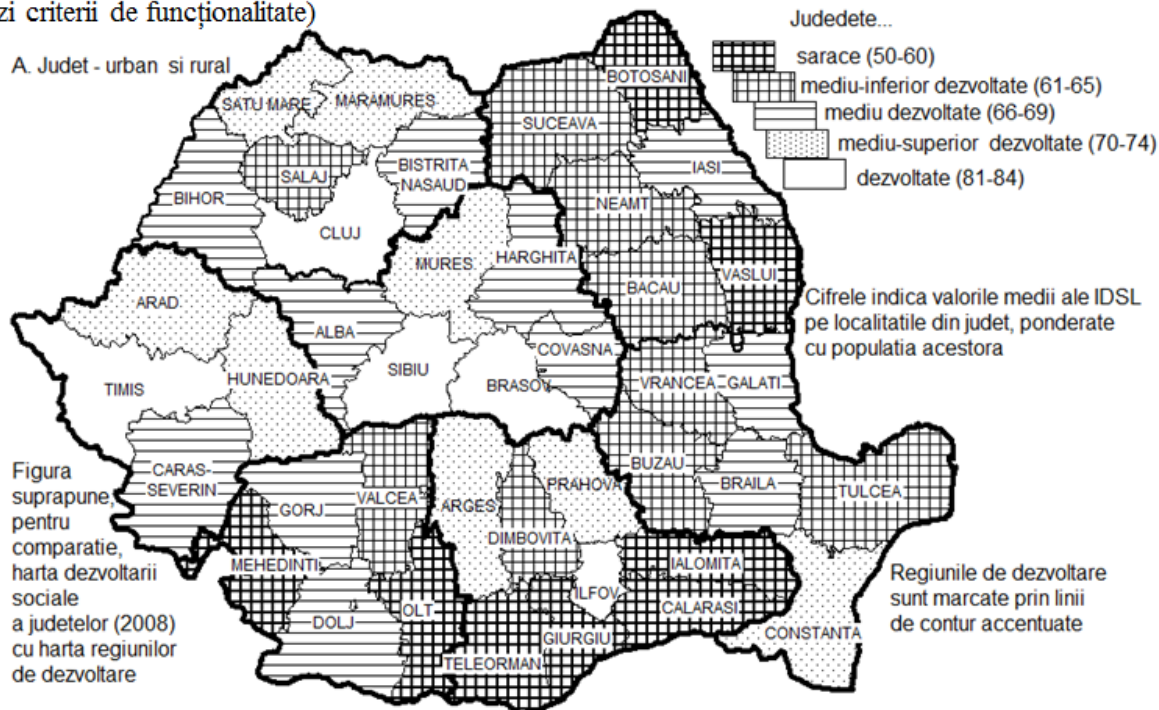
Segmentarea Transilvaniei (în sens larg), a zonelor de dincolo de Carpați, în trei regiuni de dezvoltare (posibile regiuni administrative) devine pe deplin inteligibilă dacă luăm în seamă regiunile funcționale relevate de fluxurile de migrație interjudețeană (figura 8 și anexa 6). Brașovul, Clujul și Timișul sunt centre pentru trei regiuni funcționale puternic structurate. Județele care constituie regiunea Centru, spre exemplu, sunt structurate pe rețele funcționale care leagă, în principal, Sibiu, Covasna și Harghita de Brașov, Harghita de Mureș iar Mureș și Alba de Sibiu (fig. 8 B). În Nord-Vest, principalele rețele de structurare sunt de la Bistrița-Năsăud, Sălaj și parțial de la Maramureș la Cluj, între Maramureș și Satu Mare. Bihor este un județ orientat în afară, în special spre Timiș și Arad. În Vest, Timiș este centrul de atracție de maximă forță pentru Arad, Caraș-Severin și Hunedoara.

Constatarea fundamentală care rezultă din analiza hărților fluxurilor de migrație (vezi și anexa 6) este că **singura regionalizare vehiculată în spațiul public și care satisface în foarte mare măsură criteriul unității funcționale este cea a regiunilor de dezvoltare din 1998. O posibilă îmbunătățire a acestora, pe criteriul funcționalitate, este reunirea regiunilor Sud și București-Ilfov.** În rest, regiunile istorice sunt departe de a fi unități funcționale iar microregiunile de 2-3 județe sunt fie ineficiente din punct de vedere administrativ, fie astfel concepute încât au centre de atracție urbană în afara lor (unități "descentrate").

Pentru a clarifica în mai mare măsură raportul dintre regiunile funcționale și cele de similitudine, propunem o comparație între harta de migrație (expresie de grupare funcțională a județelor) și harta referitoare la nivelul de dezvoltare social-economică a județelor și cea ariilor culturale.

Sărăcia este dispusă fie liniar, pe șir de județe, fie insular. La fel și bogăția. O regionalizare pe conturul ariilor sărace sau bogate ar duce la forme regionale complet ineficiente.

(Vezi criteriile de funcționalitate)

Grafică și fundamentare, Dumitru Sandu

Harta județelor funcție de nivelul lor de dezvoltare socială și conturul regiunilor de dezvoltare

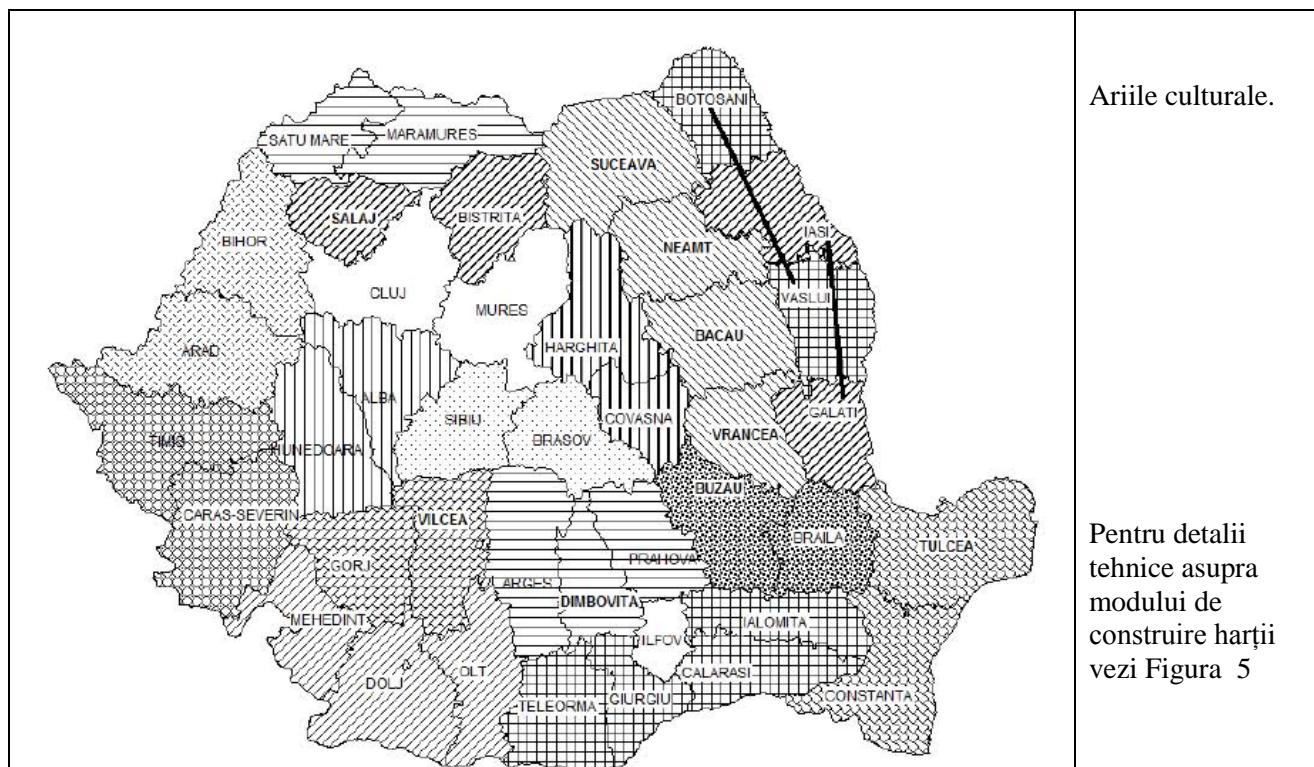
Harta ariilor culturale este relevantă pentru subregiunile culturale ale regiunilor istorice. Cele 18 arii culturale sunt, cu argumentarea cantitativa și calitativa de rigoare (Sandu 2002), mult mai omogene decât regiunile istorice. În Transilvania, spre exemplu, se disting patru astfel de arii sau subregiuni - Sibiu-Brașov, Covasna-Harghita, Cluj-Mureș, Sălaj – Bistrița-Năsăud și Alba-Hunedoara. Moldova și Muntenia sunt constituite, fiecare, din câte trei arii culturale iar Oltenia din două.

Pot fi constituite regiuni administrative din regiuni de similaritate, de tipul grupărilor de județe cu nivel de dezvoltare apropiat sau din arii culturale. Ele se regăsesc în propunerile din spațiul public, orientate spre regiuni mici, omogene cultural sau social. Astfel de regionalizări ar încălca, însă, principiul subsidiarității (ar dubla, practic, rolul județelor) și ar fi "descendrate", cu poli de creștere în afara lor.

Ariile culturale sunt veritabile matrice de sociabilitate, grupări de județe în care modelele de interacțiune socială sunt similare. Cultura pe care ele o circumscriu este o combinație între cea istorică, de lungă durată, specifică regiunilor istorice, și cea recentă dată de procese și realități mai apropiate de timpul prezent. Ariile sociale sunt semnificative pentru profilul de educație, consum și infrastructură pentru județele

componente. Dacă s-ar dori construirea unor regiuni administrative care să fie conforme cu grupările de județe asemănătoare sub aspectul dezvoltării sociale ar rezulta un număr mare de grupări. Varianta nu poate fi luată, însă, în calcul din simplul motiv că ar fi încălcat principiul subsidiarității – regiunile de 2-3 județe ar dubla, în bună măsură, funcțiile județelor componente. În plus, multe dintre noile (micro)regiuni ar fi

”descentrate” cu poli de creștere situați în afara lor (Bacău , Neamț și Suceava, fără Iași, Caraș-Severin și Hunedoara rupte de Timiș etc.).

Ariile culturale.

Pentru detalii tehnice asupra modului de construire hărții vezi Figura 5

Înlocuirea regiunilor istorice mici cu regiuni administrative mai mari, care le integrează pe cele istorice, duce la regiuni administrative mai eterogene cultural decât nucleele istorice pe care le includ dar sporește eficiența funcțională pentru toate județele din cadrul regiunii administrative. Este ca și cum sporul de funcționalitate social-economică ar fi ”plătit” prin reducerea omogenității culturale a ariei. În fapt o altă consecință a extinderii ariei cultural-istorice mici este și sporirea diversității culturale în regiunea de dezvoltare. Bine gestionată, o astfel de diversitate neconflictuală poate duce la dezvoltare ca și resursele identitare.

Funcționalitatea social-economică a regiunilor istorice mici. Una dintre problemele majore în practica de proiectare este cea a raportului dintre criteriile de funcționalitate social-economică, dezvoltare socială și cele de similitudine culturală, pentru cazul regiunilor tradiționale mici. Este cazul cu Dobrogea și Banat care au sub un milion de locuitori fiecare, conform datelor preliminare de la ultimul recensământ din octombrie 2011.

Ambele regiuni istorice, formate din câte două județe, sunt integrate funcțional și cu omogenitate culturală ridicată. Sub aspectul dezvoltării sociale acestea sunt foarte eterogene în interior: Constanța este mult mai dezvoltată decât Tulcea și Timiș mult mai dezvoltat, comparativ cu Caraș-Severin (figura 2).

Regiune	Populația stabilă, octombrie 2011 (date preliminare), mii	Regiune istorică	Populația stabilă, octombrie 2011 (date preliminare), mii
Nord-Est	3149	Moldova	3980
Sud-Muntenia	3000	Muntenia	3737
Nord-Vest	2495	Crișana-Maramureș	1749
Sud_Est	2400	Dobrogea	832
Centru	2251	Transilvania	3803
Bucuresti_Ilfov	2042	Bucuresti_Ilfov	2042
Sud-Vest Oltenia	1978	Oltenia	1978
Vest	1730	Banat	924
Total	19045		19045
Populația medie pe regiune	2381		2381
abatere standard	493		1288
coeficient de variație* %	21		54

Sursa de date primare: INS. In cazul variantei cu 7 regiuni, prin unificarea Sud-Muntenia cu București-Ilfov, coeficientul de variație devine 41% iar populația pentru noua regiune ajunge la 5 milioane. Media pe cele 7 regiuni ar fi de 2.7 milioane locuitori, încadrabilă în intervalul 800 mii- 3 milioane prevazut de directiva CE 1059/2003. (Aceasta din urmă stabilește un interval de variație pentru media națională, nu pentru valorile demografice ale fiecărei regiuni.). * Calcularea coeficientului de variație: $(100 * \text{abaterea standard} / \text{populația medie pe regiune})$

A construi regiuni administrative care să urmează conturul acestor regiuni istorice are multiple dezavantaje: costurile administrației regionale ar fi foarte mari pentru că s-ar împărți la un număr mic de locuitori; județe învecinate care efectiv gravitează către unul dintre cele două centre județene puternice – Timiș și Constanța – ar rămâne în afara regiunii funcționale de care aparțin natural (cazul Hunedoarei și al Aradului orientate, spre Timiș, sunt exemplare în acest sens; în sud-est, Tulcea este legată nu numai de Constanța ci și de Galați iar Brăila gravitează nu numai în sfera economică a Galațiului ci și a Constanței – vezi anexa 6). Ceea ce se realizează prin integrarea regiunilor istorice mici în regiuni mai largi (Dobrogea în Sud-Est și Banat în Vest) este o sporire a ariei funcționale pe care regiunile administrative/de dezvoltare o acoperă în mod tradițional, cu prețul unei reduceri a omogenității lor culturale.

În Sud-Est, în fapt, nu se produce atât o reducere a omogenității culturale ci conformarea la o altă regiune tradițională, diferită de Moldova, respectiv, suprapunerea regiunii de dezvoltare (administrative) peste regiune geo-culturală a Dunării de Jos. Este adevărat că acesta din urmă este mai puțin populară decât Moldova dar este cu profil tradițional bine constituit.

Una dintre mărturiile cele mai avizate despre legătura dintre Dobrogea ("Vorland") și ținuturile de la Cotul Carpaților ("Hinterland") este dată de Simion Mehedinți, omul de știință care a cunoscut mai bine decât nimeni altul cum se leagă istoria, geografia și etnografia în spațiul românesc: "laterală și neînsemnată pentru Peninsula Balcanica (orientată spre Mediterana), Dobrogea este frontală și deci de o însemnată decisivă pentru Cetatea Carpatică de care se leagă în chip organic, potrivit legii ce impune alipirea oricărui Vorland la Hinterlandul său firesc.... țărutul dobrogean este un adevărat Vorland față de restul regatului legat de Carpați...Legăturile dintre cele două regiuni sunt străvechi și felurite."

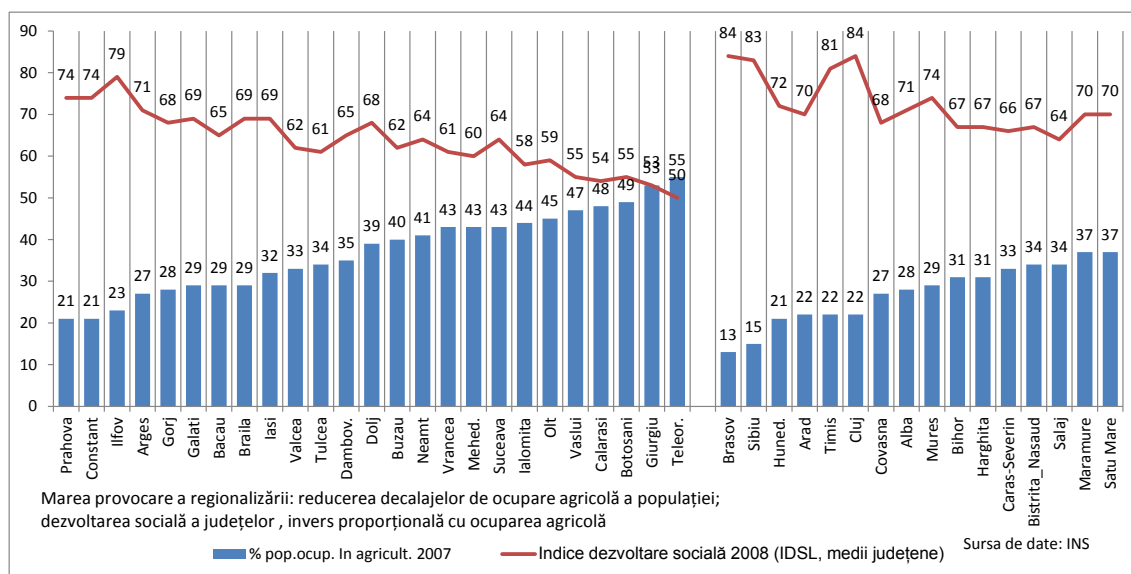
Tot raționamentul anterior poate fi aplicat și pe cazul unor microregiuni care sunt omogene sub aspect cultural dar care, practic, își au centru de atracție sau de convergență în afara lor: Botoșani-Suceava (cu cel mai apropiat centru de atracție la Iași), Gorj-Vâlcea (cu unul dintre principalele centre de convergență la Dolj), Covasna-Harghita (centru major la Brașov), Hunedoara-Alba (cu principalul centru pentru Hunedoara la Timiș). Incluziunea regiunilor mici în grupări de județe vecine care conțin și principalul centru urban de atracție duce și la sporirea diversității culturale, resursă care poate fi mobilizată pentru dezvoltare.

Rolul contextului în regionalizarea 2013. În loc de "concluzii la concluzii", vom relua, pe scurt, cele patru premise pe care le anunțăm la începutul sintezei în legătură cu proiectul REGIONALIZAREA 2013 – disparitățile, grupările de similitudine formate de județe, regiunile funcționale approximate prin migrație și bunele practici europene. Disparitățile care trebuie reduse în România sunt, în primul rând, cele dintre cele 41*2 blocurile teritoriale date județe-mediul rural și județe-mediul urban. **Rădăcinile majore ale sărăciei regionale în România sunt date de ocuparea agricolă și de izolarea (prin infrastructură săracă sau distanță de rețelele de comunicare).** Că așa stau lucrurile o dovedește, în formă simplă, graficul de mai jos: nivelul de dezvoltare socială a județului este cu atât mai redus cu cât ponderea de populație ocupată în agricultură este mai mare. Județele cele mai dezvoltate din punct de vedere social, în Vechiul Regat – Prahova, Constanța și Ilfov – sunt și cele care au cea mai redusă ocupare a populației în agricultură. Relația este de același tip și în regiunile de peste munți cu Brașov și Sibiu. Legătura dintre sărăcie și ocupare agricolă este mai puternică în regiunile sudice sau estice decât în cele transilvănene. Disparitățile de ocupare agricolă sunt mult mai mari în prima decât în cea de-a doua categorie de județe.

Propunerea de regionalizare pe care CONREG o susține este una puternic contextualizată, bazată pe respectarea implicațiilor care decurg din constatările de tipul celei anterior menționate: modul în care sunt

- *Ipoteza de lucru care rezultă din toate aceste analize susține că regionalizarea 1998 ar putea fi un suport spațial pentru regionalizarea administrativă optimă din 2013. Cu două condiții:*
- *regiunile să își joace rolul lor în administrație și dezvoltare pe logică de subsidiaritate, cu județele, administrația centrală și formațiunile de asociere teritorială (de tipul GAL-urilor și asociațiilor intercomunitare).*
- *În plus, rămâne de evaluat varianta de soluție prin care regiunea Sud-Muntenia să își aibă centrul ei funcțional în interior.*

structurate rețele urbane regionale este o condiție importantă a modului de ocupare a populației. Acesta este unul dintre motivele pentru care regiunile administrative cu funcție de dezvoltare trebuie să fie astfel construite încât: a) să nu maximizeze decalajele de urbanizare între regiuni ci să le reducă și b) să nu fie descentrate în sensul de a avea centrul major de atracție urbană în afara spațiului regional. În special regionalizările care mizează pe regiuni mici, de două sau trei județe sunt afectate negativ de nerespectarea acestui principiu.

La cele două surse ale sărăciei regionale anterior menționate – decalajele de ocupare agricolă/neagricolă ale populației și de izolare – se adaugă și cvasi-absența structurilor de cooperare teritorială. Absența unui statut administrativ pentru regiunile de dezvoltare proiectate în 1996-1997 a facilitat competiția și, destul de rar, cooperarea interjudețeană pentru dezvoltare. Este de așteptat ca noile regiuni administrative să ducă la cooperare reală între județele aceleiași regiuni. Modul în care vor fi distribuite competențele administrative pe niveluri teritoriale și modul în care vor fi stabilite structurile de conducere regională sunt factori hotărâtori în favorizarea acțiunilor de cooperare interjudețeană sau, mai exact, de cooperare teritorială. O excesivă blocare pe ideea de județ în organizarea teritorială în defavoarea altor structuri teritoriale, mai mult sau mai puțin formalizate, va fi contraproductivă. Este important ca populația să perceapă liderii regionali ca fiind "ai locului" și cât mai puțin dependenți de fluctuațiile politice de la centru.

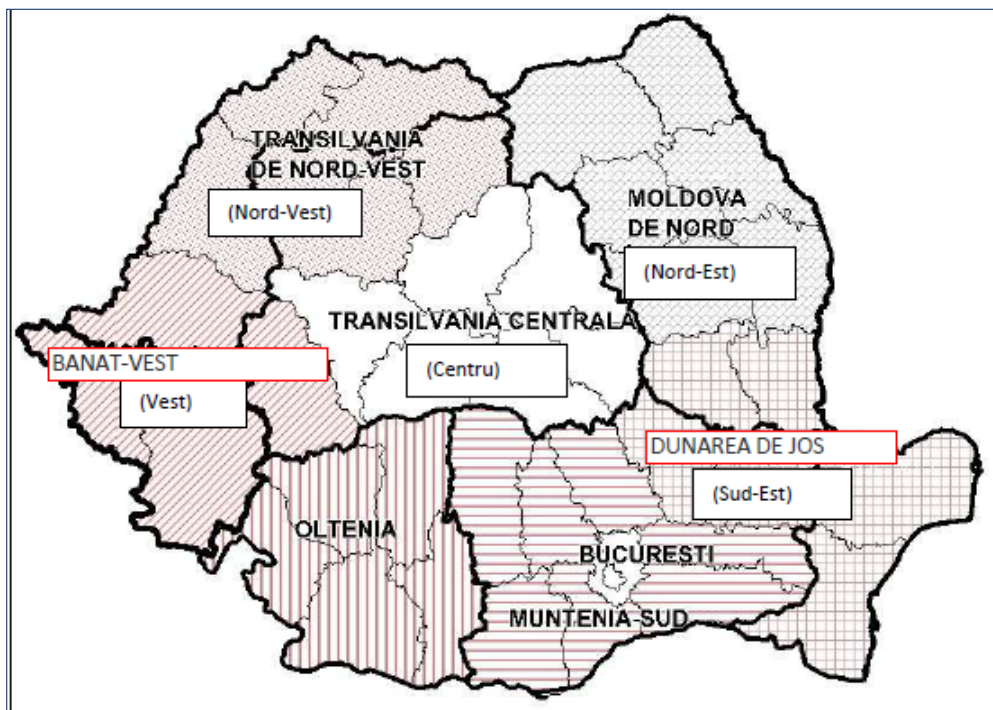
Va fi probă de contextualizare de mare impact și **stabilirea locurilor centrale din regiune** sub aspectul stabilirii centrelor administrative sau de localizare a diferitelor structuri regionale instituționale. Definirea unei grile de decizie pe această temă, propusă de către experți și discutată cu decidenții politici, este esențială. Altfel rezultatul va fi unul de viabilitate redusă.

Tot contextualizare înseamnă și **gradualizarea procesului de regionalizare**. Odată clar stabilite țintele și algoritmul regionalizării administrative, etapele sale de realizare vor trebui delimitate. Desigur, fără amânarea schimbărilor esențiale.

Cerința foarte importantă a asigurării cadrelor spațiale pentru menținerea și consolidarea identităților culturale nu își poate găsi soluționarea decât prin aplicarea principiului de subsidiaritate, cu funcții care să fie preluate de comunitățile locale, județe, regiuni administrative dar și de structuri asociative de tipul Grupurilor pentru Acțiune Locală (GAL-uri), Asociațiile Intercomunale etc.

La urmă și cea mai importantă este **contextualizarea prin promovarea subsidiarității**. Nimic din ceea ce trebuie fie rezolvat, fie promovat prin regionalizare nu se poate face numai prin localitate, județ, regiune sau centru național, ci prin specializări și complementarități funcționale. Altfel spus prin subsidiaritate reală și transparentă. Parte esențială a acestei transparențe este și informatizarea efectivă a instituțiilor și deschiderea bazelor de date de la toate nivelurile pentru informare deschisă spațiului public.

Premisele culturale ale unei regionalizări viabile sunt date, în varianta susținută de prezentul material, și prin modul în care sunt distribuite resursele identitare și de diversitate culturală pe regiuni. Din cele opt regiuni de dezvoltare luate ca bază pentru regionalizarea administrativă, două coincid cu contururi istorice clar definite (Sud-Vest – Oltenia, și București-Ilfov cu spațiul orașului capitală). Alte două regiuni, Nord-Est și Sud-Muntenia sunt subregiuni care reprezintă, fiecare, mai mult de două treimi din câte o regiune istorică. Transilvania în sens larg este diferențiată în trei regiuni de dezvoltare care au, fiecare, nuclee cu identitate istorică marcată: Vest – Banat, Nord-Vest – Crișana și Maramureș iar Centru coincide în foarte mare măsură cu vechea Transilvanie voievodală (fără Cluj și Bistrița-Năsăud, plasate din rațiuni de funcționalitate în Nord-Vest). În fine, pentru regiunea Sud-Est aflăm - cu argumente actuale de funcționalitate social-economică dar și cu ajutorul unor texte pe nedrept uitate (Mehedinți 1943) - că este o regiune unitară, constituită pe un fond geo-cultural foarte puternic, cel al Dunării de Jos. Cu toate aceste argumente este de gândit dacă nu e vremea să înlocuim denumirile geografice ale regiunilor de dezvoltare cu denumiri geo-culturale care fac trimitere la spațiile istorice pe care acestea le reprezintă.

Regiunile de dezvoltare (marcate prin hașurare) și regiunile istorice (marcate prin contur accentuat). Pentru regiunile de dezvoltare sunt notate, în paranteze, numele oficiale iar cele sugerate, cu corp de literă mare.

Ancorate în contexte problematice și cultural-istorice, regiunile administrative propuse apar ca fiind pe deplin consistente și cu cerințele expres formulate în materialele normative ale Comisiei Europene:

- cu potențial funcțional foarte ridicat (dovedit prin configurația fluxurilor de migrație, forma lor care conferă accesibilitate sporită și includerea a cel puțin un pol major de atracție urbană în spațiul propriu),
- determinate pe criterii multiple,
- luând în seamă configurații istorice și geografice existente,
- competitive (prin resursele demografice, de capital uman, material și social),
- în linie de continuitate cu unitățile de raportare statistică folosite în ultima perioadă.

Raportarea la modelul polonez

Construirea regionalizării din 2013 în România și prin raportare la modelul polonez statuat prin reforma din 1998 trebuie să aibă în vedere nu numai situațiile de similaritate ci și pe cele de diferențiere contextuală între cele două țări. Tabelul de mai jos sintetizează principalele aspecte relevante pentru compararea celor două țări sub aspectul regionalizării.

Similarități și diferențe între sistemul regional din Polonia și cel din România (în varianta posibilă, bazată pe modelul regiunilor de dezvoltare)		
	Polonia*	România
Structura administrativă și de raportare statistică	16 voievodate ,regiuni administrative mari, cu statut NUTS II	regiuni administrative mari (7/8) cu statut NUTS II
	66 subregiuni ne-administrative, cu statut de NUTS 3	42 județe cu statut administrativ
	314 ținuturi (powiats) și 65 orașe cu rang de powiats, cu statut de LAU 1	-
	2173 comune (gminas, din care 601 rural-urbane) cu statut administrativ, LAU 2	2861 comune și 320 orașe cu statut administrativ , LAU 2
Identități istorice în regionalizare	<ul style="list-style-type: none"> • Regiunile au o configurație suprapusă în mare parte, dar nu exact, peste cea a regiunilor istorice • Includere de denumirilor istorice in titulatura actuală 	<ul style="list-style-type: none"> • Suprapunere preponderentă pe subregiuni istorice • Trecere posibilă de la desemnarea geografică la cea cu referințe istorice .
Mărimea regiunilor	Populație medie 2.4 milioane Patru regiuni cu peste 3 milioane de locuitori	Populație medie 2.4 /2.7 milioane loc. 2011 pentru varianta cu 8 sau 7 regiuni O singura regiune cu peste 3.14 mil. loc. (Nord-Est) in 2011.
Regiunea metropolitană a capitalei	Mazowia cu peste 5 mil. loc. Restul Mazowiei, fără Varșovia – regiune preponderent săracă	București+ Sud-Muntenia are avea 5 mil. loc, Sudul Munteniei, subregiune foarte săracă
Grad de urbanizare (2011)	60%	55%
Rata mortalității infantile (2011)	Urban 4.7% Rural 4.8%	Urban 7.5% Rural 11.8%

**Sursa de date: *Demographic Yearbook of Poland*, Central Statistical Office, Warsaw, Poland, 2012.
LAU – local administrative units.

Dacă pentru România va fi adoptat un model de regionalizare bazat pe regiunile de dezvoltare din 1998, atunci Similaritățile marcante vor fi date de numărul de regiuni, mărimea și forma acestora, construirea lor prin suprapunere parțială cu regiunile sau subregiunile istorice.

Diferențele majore care sunt de avut în vedere pentru o evaluare corectă a raportului dintre cele două regionalizări se referă la :

- Gradul mult mai mare de segmentare a sistemului teritorial-administrativ în România, cu comune foarte mici (3.4 mii număr mediu de locuitori în 2011) comparativ cu cele din Polonia (mărime medie gmina de aproximativ 7 mii de locuitori în 2011) și cu absența sistemului LAU 1 în România (prezent în Polonia prin cele 379 ținuturi – powiat);
- Caracterul relativ artificial al celor 66 de subregiuni din Polonia, echivalent pentru NUTS3 , în contrast cu caracterul puternic structurat istoric al județelor din România. Faptul că regiunile de dezvoltare se suprapun parțial pe conturul de (sub)regiuni istorice iar nivelul teritorial imediat inferior al județelor este unul puternic marcat de istorie trimite la constatarea că regionalizările de rang 2 și 3 din România conferă un avantaj suplimentar. Împreună, așa cum trebuie considerate în bună logică de subsidiaritate, ele asigură o foarte bună matrice de construcție identitară. A judeca proiectul de regionalizare din România 2013 prin ignorarea acestui fapt fundamental duce la punerea în paranteze a unei condiționări de bază a procesului respectiv.
- Disparitățile dintre urban și rural, fundamentale în România, sunt practic absente în Polonia . În primul caz rata mortalității infantile a fost sistematic mai mare în rural comparativ cu urbanul pe când în Polonia, cele două rate nu diferă, practic, pe medii rezidențiale.

În fine, faptul că multe din ținuturile din jurul Varșoviei din regiunea Mazowia sunt relativ sărace trimite la similaritatea situației cu județele sudice din Muntenia , sărace și apropiate de București. Este încă un parametru care va trebui luat în considerație în judecata de eventuală unificare a regiunilor București-Ilfov cu Sud-Muntenia.

Obiectiv

Ce se poate învăța din dificultățile sau, probabil, eșecul României postdecembriste în reducerea disparităților regionale? Probabil nimic, dacă nu estimăm corect mersul decalajelor de dezvoltare și nu identificăm corect cauzele eșecului. A fost un eșec? În bună măsură, *da*.

Scopul acestui material este să reconstituie dinamica disparităților sociale regionale în România ultimului deceniu, să identifice principalii factori explicativi și să evidențieze principalele implicații ale analizei pentru proiectul de regionalizare 2013. O corectă identificare a axelor care structurează disparitățile regionale în dinamica lor actuală poate oferi sugestii pentru alegerea tipului de regionalizare adecvat situației din România de azi și de mâine. Este ceea ce încercăm să realizăm în continuare⁸.

Particularitatea abordării de față rezidă în faptul că pune un diagnostic pe starea și dinamica disparităților regionale nu numai în termeni economici (produs intern brut pe locuitor), la nivel de județ, ci și prin agregarea regională a datelor de dezvoltare socială la nivel de localitate. O bună cunoaștere a decalajelor de dezvoltare social-economică la nivel de localitate este baza optimă pentru a putea reconstitui disparitățile de dezvoltare între județe sau grupări de județe pe regiuni istorice, regiuni de dezvoltare sau arii culturale. Întreprinderea devine posibilă folosind unui indice al dezvoltării sociale locale (IDSL – anexa 1) astfel construit încât să măsoare în baza aceluiași algoritm nivelul de dezvoltare atât pentru comune cât și pentru orașe.

În condițiile unei societăți relativ sărace, accentul în discutarea decalajelor teritoriale de dezvoltare se pune pe polul negativ al raportului, pe sărăcie. Care sunt, în linia acestui interes, regiunile cele mai sărace din România? Întrebarea pare simplă și, de obicei, primește un răspuns în termeni de regiune istorică, de genul ”Moldova și Sudul Munteniei”. Este un răspuns bazat pe cunoaștere comună dar și pe o bună parte din analizele de specialitate. Dacă cel care răspunde operează cu date economice precise precum produsul intern brut pe locuitor, la nivel de județ, atunci referirea se va face la ”județele de pe granița de est și sud - Vaslui, Botoșani, Călărași, Giurgiu, Teleorman” (Rotariu, 2009: 317). Temeiul pentru a atribui sărăcia maximă acestor zone ar putea fi, în primul rând, știința de carte, stocul de educație: regiunile cele mai sărace sunt, pe termen lung (Golopenția 1999), cele cu populația care are nivel scăzut de educație. De ce? Din simplu motiv că educația redusă ”merge împreună” cu ocupare agricolă, venituri reduse, slabă cultură sanitară și mortalitate infantilă mare etc.

Termenul de raportare pentru a înțelege sărăcia regională nu pot fi decât regiunile dezvoltate ale României sau o medie relevantă de tip național/ european. Altfel spus, avem în vedere o sărăcie relativă la un context național sau european, nu o sărăcie absolută. Raportarea va fi, în principal, națională, pentru că, pe dimensiune socială, operaționalizările conceptului de dezvoltare sunt diferite. Desigur, se pot face comparații referitoare la mortalitatea infantilă sau speranța de viață la naștere, indicatori demografici cu bogată semnificație socială. Când rata mortalității infantile în România, la nivel național (9.4‰ în 20119) este dublă față de cea medie pe UE⁹, comparațiile regionale nu mai spun mare lucru. O singură regiune, Bucureștiul, are o rată de mortalitate infantilă (6.4‰) ușor peste media din UE. În consecință, pentru a răspunde la întrebarea referitoare la cele mai sărace regiuni ale României va trebui să adoptăm modelul analizei prin disparități, prin decalaje de dezvoltare.

Care sunt decupajele regionale cele mai adecvate atunci când vorbim de disparități? În spațiul politic și media din România se pune, din ce în ce mai mult, în perioada actuală, accentul pe tema regiunilor de dezvoltare. Explicit sau implicit este adoptat un raționament de tipul ”în România există mari decalaje spațiale de nivel de viață pentru că cele opt regiuni de dezvoltare nu funcționează cum trebuie”. În anii ‘90 s-a discutat mai mult și despre funcționalitatea modului actual de împărțire administrativă pe județe. Evident, și acestea sunt

tot regiuni, dar de un alt tip, cu statut administrativ și cu profilul social-economic mult mai bine delimitat decât cel al regiunilor de dezvoltare¹⁰.

Prima secțiune, în continuare, va introduce o descriere a principalelor disparități sociale regionale – județene, pe regiuni de dezvoltare și istorice. Noul indice al dezvoltării sociale a localităților (IDSL – vezi anexa 1 pentru detalii tehnice) permite estimarea nivelului de dezvoltare socială atât pentru comune cât și pentru orașe. Cu datele acestui indice vom pune în evidență principalele disparități sociale în dezvoltarea spațială a țării. În cadrul secțiunii respective introducem noua hartă a disparităților sociale din România. Subcapitolul următor este destinat dinamicii disparităților sociale și economice pentru ca în final, în partea de concluzii și discuții să fie făcute referiri la politici și unități de dezvoltare regională, la implicațiile analizei pentru regionalizarea administrativă a țării din 2013.

Disparități și arii de dezvoltare socială

Disparități. Cu datele IDSL putem identifica mai ușor principalele disparități în dezvoltarea socială a

Sunt folosite în analiză regionalizări normative (județe și regiuni de dezvoltare) și analitice (regiuni istorice, arii de dezvoltare socială, arii culturale etc.) (EUROSTAT 2010: 5).

României de azi. La nivel de regiune istorică, dezvoltarea socială înregistrează valori minime și egale pentru principalele trei regiuni extracarpatică - Moldova, Muntenia și Oltenia (cu 64 valoare medie IDSL în fiecare caz) și maxime pentru Transilvania (75), Banat (76) și București-Ilfov (97).

Imaginea publică de situație a polului sărăciei în Moldova este corectată prin datele foarte puternice pe care este construit IDSL. Mai mult, dacă plasăm analiza cu un nivel teritorial mai jos vom constata că cele mai sărace județe ale țării sub aspect social (Figura 1 **BError! Reference source not found.**) sunt nu în Moldova ci în sudul țării, la Teleorman și Giurgiu (cu valori IDSL pe total județ de 50 și, respectiv, 53, comparativ cu Botoșani și Vaslui care au un indice de dezvoltare socială de 55). Poate surprinde prezența unui județ din imediata apropiere a Bucureștiului în această listă a sărăciei maxime. Fenomenul este de pus pe seama unui proces de lungă durată de atracție a elitelor locale către orașul capitală, de sărăcire a comunelor din județe precum Giurgiu și Teleorman în primul rând sub aspectul capitalului uman prin emigrarea către București a tineretului. În plus, declinul navetismului sat-oraș a accentuat astfel de proces. O situație similară în Transilvania o au localitățile din Sălaj, Bistrița-Năsăud și Alba, județe relativ sărace din apropierea puternicului județ Cluj.

Județele cu nivel mediu-inferior de dezvoltare sunt situate, majoritar în zona vestică a Moldovei, în banda care începe cu Suceava și merge continuu până la Vrancea, cu extindere în regiunile sudice prin Buzău, Dâmbovița și Vâlcea. Maximul de dezvoltare socială se înregistrează, majoritar în Transilvania (Sibiu, Brașov, Cluj), Banat (Timiș) și în zona sudică prin Ilfov-București. Liniile majore ale configurației teritoriale de dezvoltare socială din 2008 sunt concordante, în bună măsură, cu cele ale hărții educaționale din 1992 (Sandu, 1999: 135).

Sărăcia, în special cea de tip rural, este, predominant, continuă sub aspect teritorial (Fig. 1B), B). Banda majoră de sărăcie rurală este situată în sudul țării, în zonă de câmpie, și se desfășoară fără întreruperi de la Brăila până la Mehedinți. Deși nu dispunem de date pe deplin comparabile, prin raportare la estimările din 1992 și 2002 (Sandu, 2005: 134-136) se poate aprecia că procesul dominant a fost cel de mutare a polului sărăciei din estul Moldovei în sudul Munteniei și al Olteniei. În 2002, satele din Botoșani-Iași-Vaslui erau mult mai sărace decât cele din județele sudice ale țării. În 2008, satele din Teleorman, Ialomița și Călărași au un nivel de sărăcie relativ egal cu cel al județelor din estul Moldovei. În estul Moldovei este vorba mai mult de punji de sărăcie rurală prin Vaslui și Botoșani decât de o bandă continuă de tipul celei din sud.

Fără a avea temei suficiente pentru explicație, poate fi avansată ipoteza că factorii majori, responsabili pentru o astfel de schimbare, sunt asociați cu dinamica plecărilor pentru lucru în străinătate, a remitențelor asociate lor dar și a veniturilor din agricultură. Emigrările din Moldova, preponderent în Italia, realizate mai devreme

decât cele din localitățile sudice, de câmpie, au contribuit, foarte probabil, la reducerea sărăciei din Moldova (Sandu, 2010).

Banda de puternică dezvoltare rurală formată din Sibiu-Brașov-Prahova-Ilfov se menține la fel de pregnantă în 2008 ca și în 2002.

O comparație între nivelul de dezvoltare socială a județelor așa cum decurge din agregarea valorilor IDSL și profilul județelor ca unități regionale de rang 3 (Commission of The European Communities 2008) este utilă. Din totalul de 23 județe preponderent rurale, conform clasificării OECD, 14 apar cu statutul de județe sărace sau mediu-inferior dezvoltate. Faptul confirmă dependența sărăciei de statutul urban-rural al regiunii. Relația nu este, însă, una foarte tare, la acest nivel , cu distanța față de oraș. Așteptarea ar fi fost ca județele sărace să fie din categoria celor de tip preponderent rural, cu pondere mare de populație depărtată de oraș (mai mult de 50% din populație să locuiască la mai mult de 45 de minute de o localitate care are o densitate mai mare de 150 locuitori pe km²) . În realitate lucrurile stau diferit – numai două (Teleorman și Botoșani) dintre cele opt județe sărace (vezi Figura 1A) sunt din categoria celor rurale depărtate de oraș. Explicația rezidă în faptul că, în contextul României sunt situații în care apropierea de oraș, nedublată de o buna infrastructură pentru transport duce la sărăcie, nu la dezvoltare, la emigrare definitivă , nu la navetism. Este cazul județelor Giurgiu, Ialomița, Călărași și Vaslui care au statutul de județe rurale apropiate de oraș dar nivel ridicat de sărăcie.

Sub aspectul disparităților intra-regionale, situația cea mai problematică o are Muntenia cu un decalaj de 24 de puncte între media IDSL din Prahova dezvoltată și cea pentru Teleormanul sărac. Cu un astfel de raport putem nota faptul că și la nivel de regiuni de dezvoltare, cel mai mare decalaj se înregistrează în regiunea Sud-Muntenia. Disparitățile minime sunt în Moldova cu o diferență de numai 14 puncte între Vaslui-Botoșani și Galați-Iași.

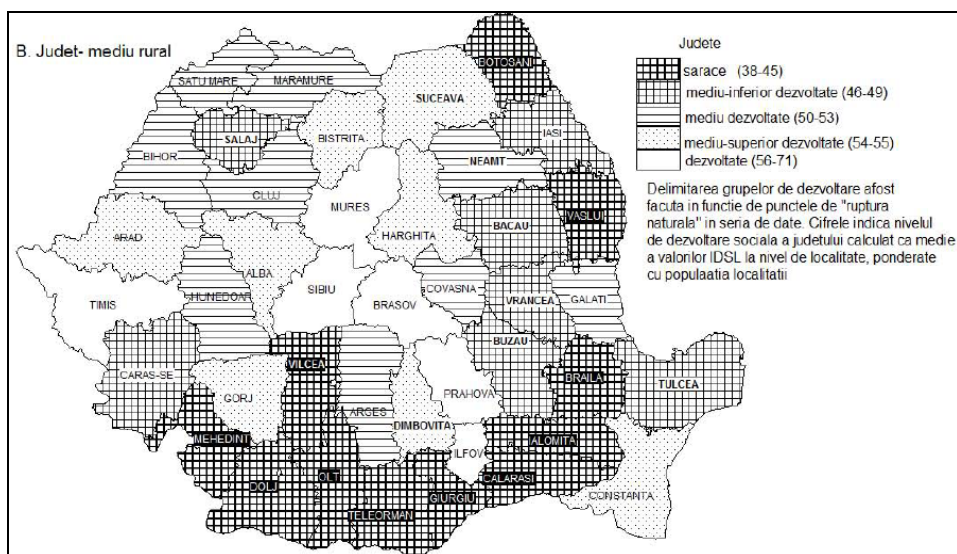
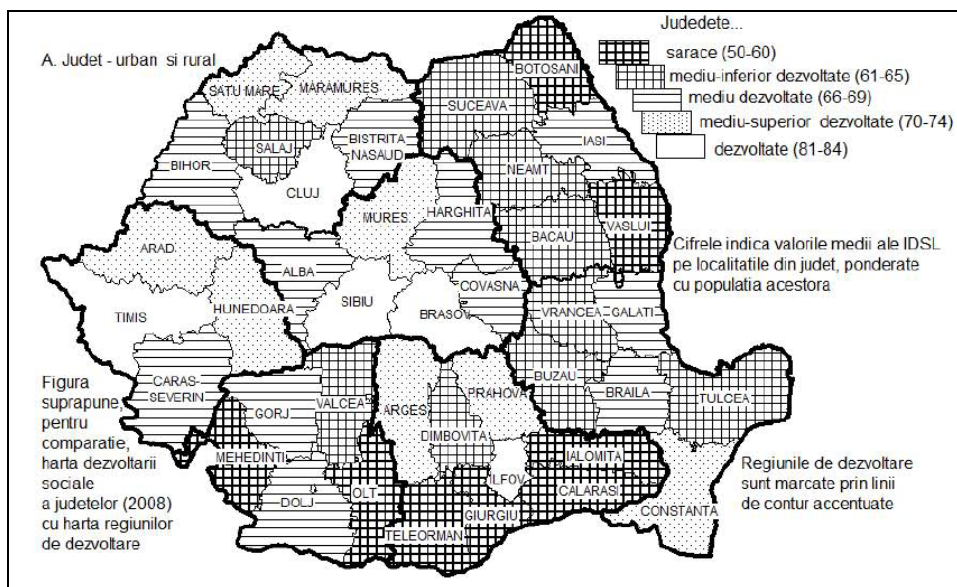

Figura 1. Nivelul de dezvoltare socială a județelor (A. urban și rural, B. rural), 2008

Disparitățile urban-rural intrajudețene (**Error! Reference source not found.**) sunt maxime la Cluj, Iași și Dolj. În cazul acestor trei județe indicele dezvoltării sociale este mult mai mare (de 45 de puncte), în urban comparativ cu ruralul. Cel puțin pentru Cluj este vorba de disparități în condiții de dezvoltare regională ridicată. Cu și mai multe conotații negative apar decalajele de dezvoltare urban-rural pentru județe sărace precum Vaslui sau relativ sărace precum Iași, Vâlcea și Sălaj.

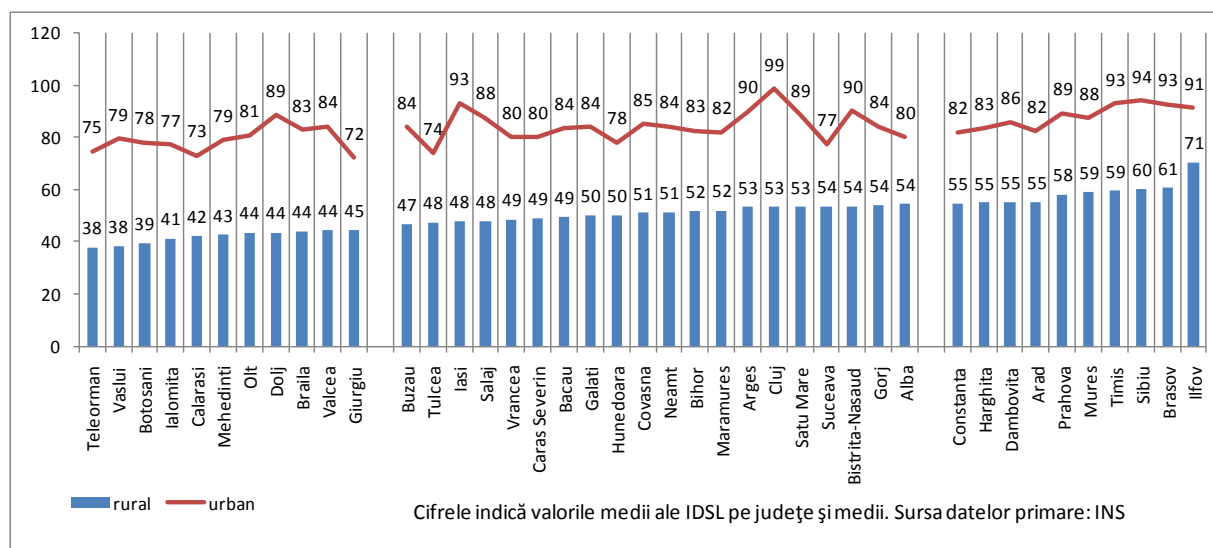

Figura 2. Dezvoltarea socială a județelor pe medii rezidențiale

Ariile de dezvoltare socială. Problemele de dezvoltare regională nu sunt legate numai de nivelul și de structura de dezvoltare. Este posibil ca în proiectele și acțiunile de dezvoltare să fie utilă buna cunoaștere a raporturilor de similaritate între județe sub aspectul profilurilor lor de dezvoltare. În Fig. 5.A este prezentată o hartă a ariilor de dezvoltare socială ale țării, bazată pe analiza cluster din **Error! Reference source not found.** Județele cu profil similar de dezvoltare socială, situate în proximitate teritorială constituie o arie socială. Pe ansamblu, aceste arii sunt concordante, în bună măsură, cu ariile culturale determinate pe cu totul alte date, diferite prin conținut și perioadă de referință (Sandu, 1999: 143-149). Perspectiva dezvoltării sociale este, totuși, diferită de cea culturală. În primul caz, accentul se pune pe fenomenele asociate cu educația, consumul de bunuri și interacțiunea socială. În cel de-al doilea caz, esențiale sunt valorile, principiile care structurează clase de alegeri și comportamente similare. Datorită asocierii dintre cultura și viața socială ariile culturale au un grad mare de suprapunere cu cele sociale. Există însă și diferențieri rezultate din natura specifică a celor două categorii de fenomene.

Harta socială se suprapune cu cea culturală în Muntenia și în Oltenia în pofida faptului că datele de estimare sunt foarte diferite nu numai prin conținut ci și în timp (începutul anilor 1990 pentru cartografierea culturală și 2008 pentru cea socială). Diferențierea teritorială în Moldova are aceeași configurație pentru județele estice. Județele vestice se grupează diferit pe cele două coordonate, culturală (o singură grupare) și socială (trei grupări). Neamț și Bacău constituie o grupare distinctă, cu nivele de dezvoltare în rural și în urban foarte apropiate de mediile naționale specifice. Județul Suceava se apropie, din punct de vedere al profilului social, mai mult de Maramureșul de peste munți decât de județele moldovene. Stocul de educație din satele sucevene, spre exemplu, este, în medie, mai mare decât pentru orice alt județ din Moldova. Similar, speranța de viață la naștere din ruralul sucevean este mai mare decât pentru oricare dintre celelalte segmente rurale din celelalte județe ale Moldovei. În genere, pe indicatori

multipli, dezvoltarea socială din mediul rural al Sucevei este superioară comparativ cu cea din satele oricărui alt județ moldovean. Așa se explică, în esență, situarea județelor Suceava și Maramureș în cadrul aceleiași arii de dezvoltare socială.

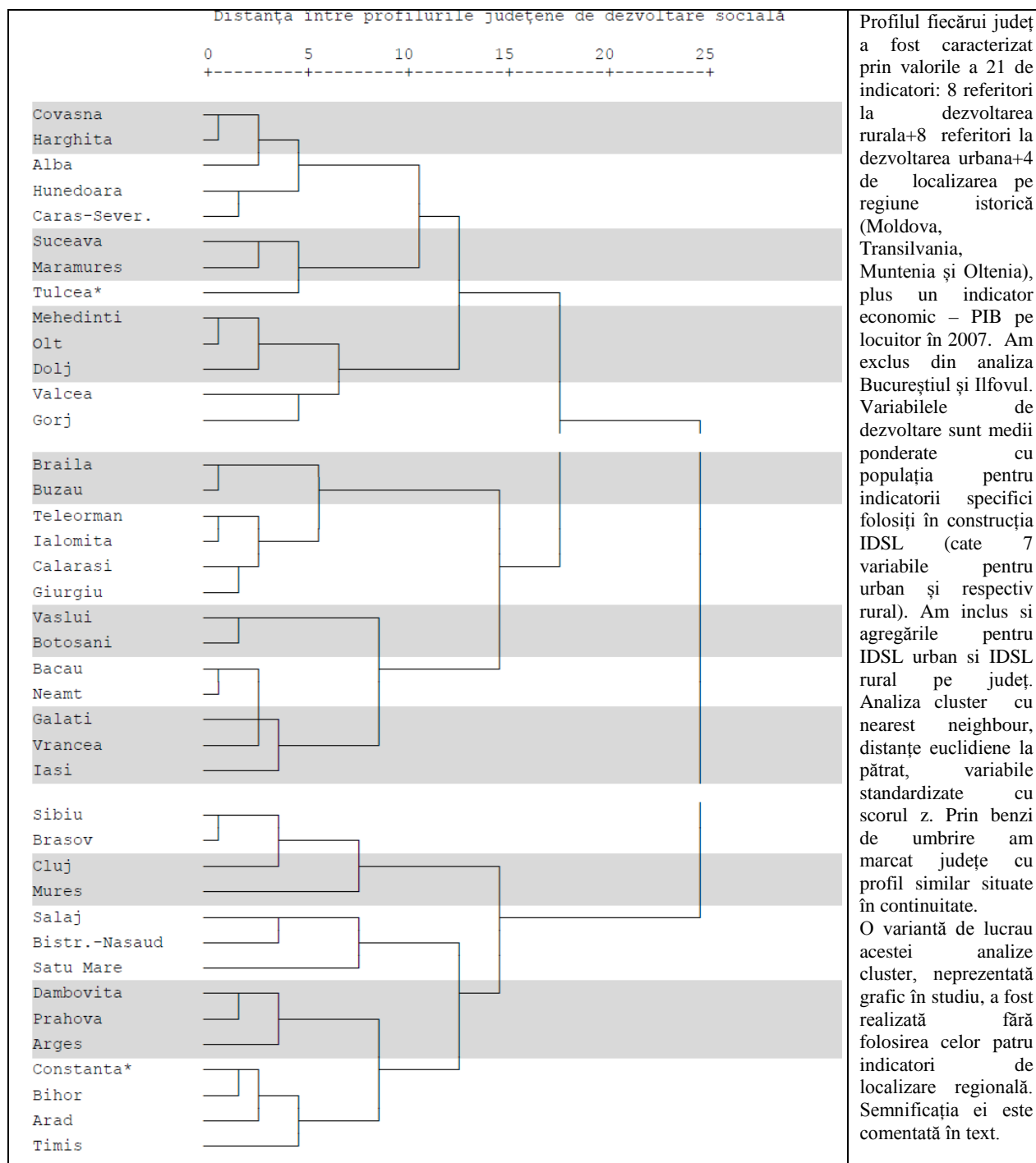

Figura 3. Gradul de similitudine a județelor sub aspectul profilurilor de dezvoltare socială

Tot pe logică socială specifică se înregistrează și plasarea județului Caraș-Severin într-o grupare cu județe din afara regiunii istorice de care aparține, respectiv cu Hunedoara și Alba din Transilvania, nu cu Timișul din Banat. Graficul de mai jos (Fig. 4)) evidențiază clar faptul că profilul de dezvoltare pentru Caraș-Severin este mult mai apropiat de cel al Hunedoarei decât de cel al Timișului. Constatarea este valabilă în special pentru mediu urban unde superioritatea calității vieții în orașele din Timiș, comparativ cu cele din Caraș-Severin și din Hunedoara, este evidentă.

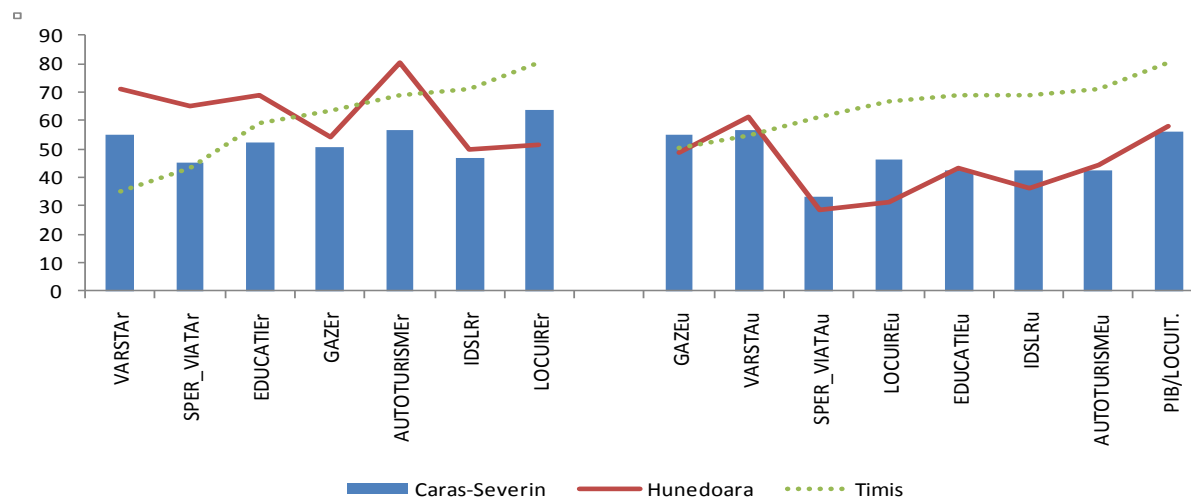

Figura 4. Comparație între profilurile de dezvoltare socială a trei județe învecinate din Banat și din Transilvania

Profilurile de dezvoltare sunt date de valorile județene, standardizate, ale indicatorilor folosiți pentru construirea IDSL (cu excepția mărimii medii a localităților). r – indicator pentru mediul rural iar u – indicator pentru mediul urban.

În aceeași serie a județelor care se grupează în arii sociale care transcend granițele de regiune istorică este și Satu Mare. Pe criteriu istoric acesta aparține de regiunea Crișana. Similitudinea sa maximă se înregistrează nu în raport cu Maramureșul ci cu Sălajul.

Cele trei cazuri de județe care au similitudini maxime în afara regiunii istorice de apartenență – Suceava, Caraș-Severin și Satu Mare - sunt relevante pentru faptul că regiunile istorice nu constituie granițe sociale de netrecut. În plus, ierarhiile pe medii județene de dezvoltare nu sunt și ierarhii absolute: Transilvania și Banatul sunt cele mai dezvoltate regiuni istorice ale țării, sub aspect social, iar minimum de dezvoltare socială este înregistrat, după cum am menționat deja, în Muntenia, Moldova și Oltenia. Acest fapt nu anulează însă o superioritate de dezvoltare socială la Iași, Galați, Prahova și Argeș, spre exemplu, în raport cu județe transilvănene precum Sălaj, Bistrița-Năsăud, Covasna, Harghita.

Analizele de profil pe arii de dezvoltare socială permit identificare unor tipuri diferite de sărăcie în perspectivă teritorială. Sărăcia din sudul Munteniei (TR GR IL CL) este în mai mare măsură decât cea din estul Moldovei (BT VS) manifestă la nivel de capital uman: în primul rând de cel de-al doilea caz, stocul de educație școlară în urban este mai mic și speranța medie de viață din urban este, de asemenea mai redus (Tabel A 1).

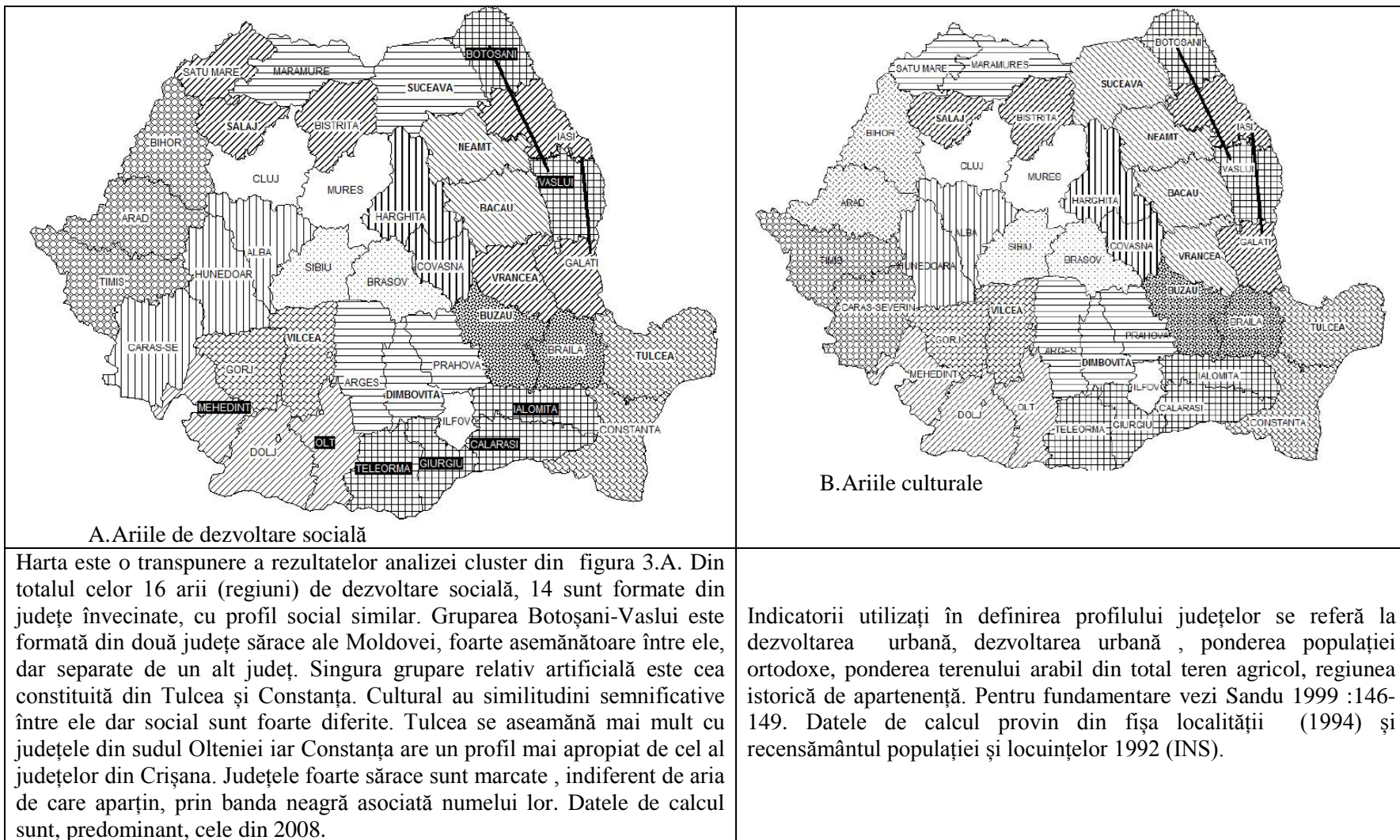

Figura 5. Ariile de dezvoltare socială și ariile culturale ale României

Pe linie de capital vital, procesele de îmbătrânire demografică în mediul rural sunt mai accentuate în Muntenia și Oltenia de sud comparativ cu Moldova de est. În schimb, sărăcia materială, la nivel de dotare a gospodăriilor este mai mare în est decât în sud. O altă particularitate în comparația dintre cele două zone de maximă sărăcie rezidă în faptul că sărăcia din est este mult mai mare la sat comparativ cu orașul. În sud, cele două medii rezidențiale au niveluri apropiate de sărăcie.

La polul pozitiv, nivelul maxim de dezvoltare socială este înregistrat în aria Sibiu-Brașov, urmată de Cluj-Mureș și aria vestică formată din Timiș-Arad și Bihor. O comparație între primele două arii relevă faptul că în aria de influență culturală germană decalajul urban-rural de calitate a vieții este mult mai mic decât în aria Cluj-Mureș. Satele din sudul Transilvaniei sunt semnificativ mai dezvoltate din punct de vedere social decât cele din zona centrală a aceleiași regiuni. Faptul ar putea fi luat ca reper pentru ipoteza unei durabilități sporite a dezvoltării sociale în aria Brașov-Sibiu. Deși nivelul de dezvoltare economică al celor două arii, măsurat prin PIB pe locuitor, este relativ egal și nivelurile medii de dezvoltare socială relativ apropiate (IDSL mediu în aria sudică egal cu 84 față de 79 în aria centrală) profilurile de dezvoltare socială sunt puternic diferențiate: nivelul mediu de educație în satele din sud este mai mare decât în centru; similar, locuințele sunt mai mari în prima comparativ cu cea de-a doua arie iar populația rurală este mai tânără în prima comparativ cu cea de-a doua arie. Nota definitorie pentru cea de-a treia arie în ierarhia de dezvoltare socială, formată din Timiș-Arad-Bihor este bogăția materială la nivel privat (valori maxime pentru autoturisme la mia de locuitori și pentru suprafața medie de locuire în mediul rural). Un astfel de profil este, foarte probabil, asociat, mai ales, cu efecte de localizare la granița de vest a țării, pe importante axe de comunicare cu occidentul dar și cu tradiția de lungă durată de dezvoltare industrială din zonă.

Dinamica și explicarea disparităților

Datele de care dispunem pentru a estima dinamica disparităților interjudețene, sub aspect economic și social, sunt relativ sărace. Folosind produsul intern-brut pe locuitor este de notat, în perioada 1999-2007, o clară tendință ascendentă. Momentele de creștere a decalajelor interjudețene par să coincidă cu accelerarea creșterii. După ieșirea din recesiunea economică a anilor 1997-1999 are loc cea mai puternică accentuare a decalajelor interjudețene de dezvoltare economică (Figura 6).). Ulterior, principalele momente de sporire a decalajelor respective sunt în 2005 față de 2004 și în 2007 față de 2006. În plan social, seriile de date relevante la nivel județean, de maximă relevanță, sunt cele referitoare la mortalitatea infantilă și la speranța de viață la naștere. Speranța de viață la naștere are însă o variație redusă datorită multitudinii de factori care o influențează¹¹. Din acest motiv vom folosi în principal rata mortalității infantile pentru a estima evoluția disparităților interjudețene sub aspectul nivelului de dezvoltare socială.

Variațiile de nivel de viață în profil teritorial pot fi considerate în analiza regională prin raportare la județe sau la rețelele rezidențiale de la nivelul acestora, rurale și urbane. Dat fiind amplitudinea sporită a diferențelor de nivel de viață dintre rural și urban în România am optat pentru evaluarea disparităților folosind ca unitate de analiză județul cu specificarea mediului rezidențial (41 de județe*2 medii rezidențiale+București=83 unități de analiză a disparităților teritoriale).

Rata mortalității infantile se reduce, între 1990 și 2009 de la 27‰ la 10‰. Declinul este considerabil dar nu suficient pentru a scoate România din poziția de maxim negativ la nivelul Uniunii Europene. Decalajul dintre valorile urbane și cele rurale ale indicelui respectiv se mențin, constant, la aproximativ 4-5 promile în toată această perioadă (**Error! Reference source not found.**A). Rezultă că, în pofida evoluției condițiilor de viață, decalajul dintre sat și oraș se menține constant superior în favoarea orașului. Într-o Europă în care decalajele respective se reduc, la nivelul României se mențin constante, pe termen lung.

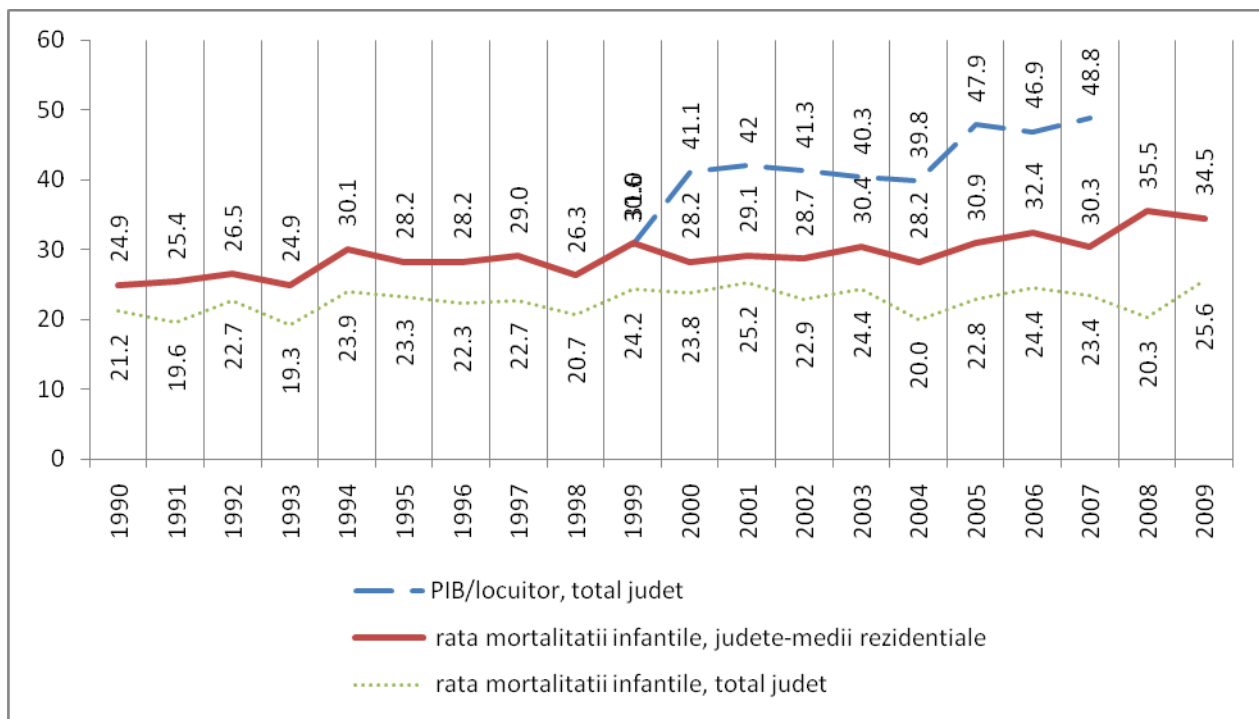

Figura 6. Coeficienții variației interjudețene a ratelor de mortalitate infantilă în România 1990-2009 și a produsului intern brut pe locuitor (1999-2007), (%)

Sursa de date primare: INS. Disparitățile interjudețene ale ratelor de mortalitate infantilă sunt estimate prin calcularea coeficientului de variație ponderat, CVP (weighted coefficient of variation, Williamson, 1965). Sunt adoptate două variante de calcul, prin considerarea județelor în întregime ca unitate de analiză și prin raportare la județ-rural și județ-urban ca unități de analiză. Calculele la nivel de județ-mediu rezidențial operează cu 40 județe*2 medii rezidențiale=80 unități de analiză. Valorile pentru Ilfov și București au fost excluse din analiză datorită situației speciale de regiune asociată orașului capitală. Comunele din interiorul unui județ formează o regiune în sensul propriu al cuvântului. Orașele unui județ sunt, în majoritatea cazurilor, dispuse discontinuu și formează o unitate de analiză prin faptul natura lor de rețea urbană aferentă aceleiași regiuni administrative.

Tendința se regăsește ca atare și la nivelul speranței de viață. Pentru bărbați aceasta este constant mai mare, cu aproximativ doi ani în urban comparativ cu mediul rural la bărbați și cu aproximativ un an în plus pentru femeile din urban comparativ cu cele din rural.

Deși semnaleză o zonă problematică importantă, datele anterioare pot induce în eroare. Pot crea impresia că disparitățile sociale din România de azi sunt legate numai sau, în principal, de diferențele dintre sat și oraș. O analiză complexă (Tabel A 2), pe aproape toate localitățile țării, cu folosirea unor date economice, demografice, sociale și culturale, de infrastructură și de compoziție a populației, duce la concluzii diferite.

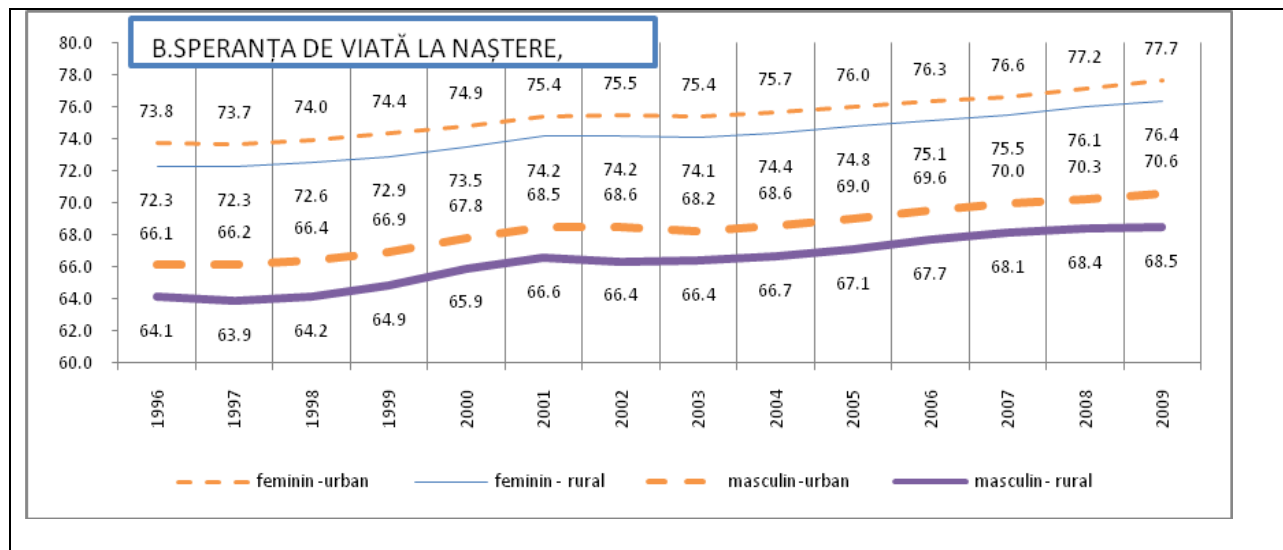
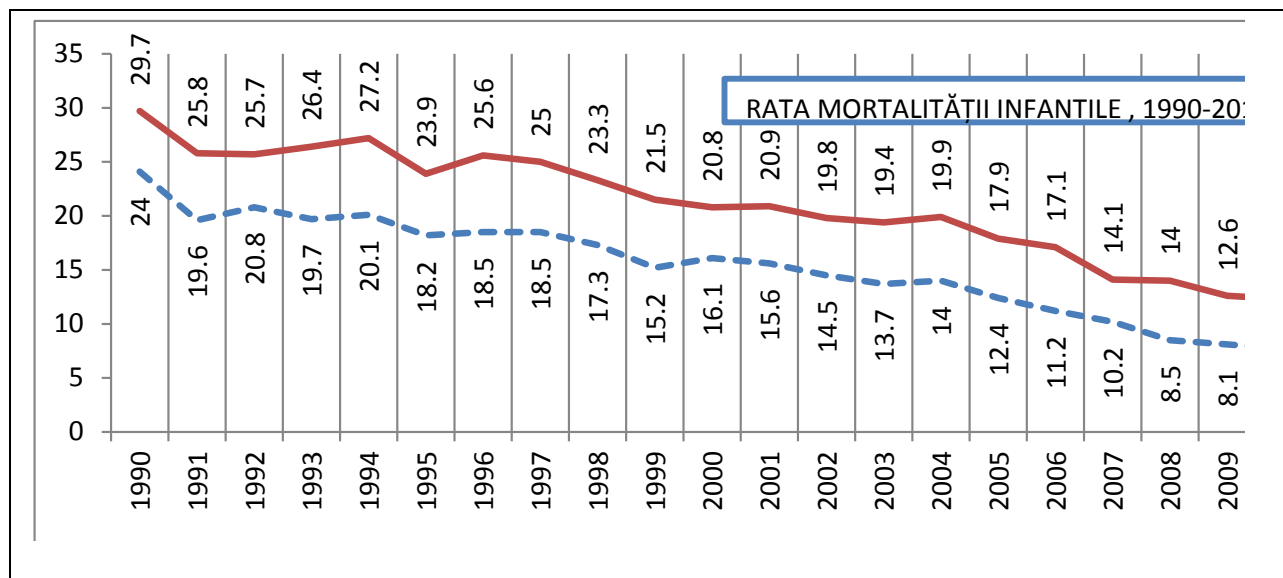

Figura 7. Evoluția pe termen lung a mortalității infantile și a speranței de viață la naștere

Liniile de forță în structurarea disparităților sociale interjudețene sunt date de dezvoltarea economică, urbanizare și de gradul mediu de izolare a comunelor din județ. Contează mai puțin nivelul de dezvoltare economică a județului (dezvoltarea economică este estimată prin PIB pe locuitor la nivel de județ) și mai mult sectorul de ocupare predominantă a populației. Dezvoltarea socială este minimă în județele cu pondere mare a populației ocupate în agricultură. Toate județele de maximă sărăcie din estul și din sudul țării au peste 40% populație ocupată în agricultură. Majoritar, acestea au și un grad de urbanizare redus. În județe precum Tulcea, Vaslui, Mehedinți și Dolj, gradul sporit de izolare a comunelor este un factor suplimentar de favorizare a sărăciei. Rezultă că reducerea disparităților sociale regionale din România nu va putea fi realizată fără sporirea ocupării neagricole și a unei urbanizări viabile în județele sărace. Dezvoltarea sectorului zootehnic în rural este, prin veniturile bănești și în natură pe care le aduce, un factor de reducere a sărăciei. Navetismul sat-oraș este, de asemenea un factor important al nivelului de viață. În comunele care au o rată mai mare de navetism veniturile sunt mai mari și, implicit, dezvoltarea socială este superioară.

Factorii cultural-istorici nu par să aibă o importanță covârșitoare în determinarea nivelului de dezvoltare socială a localităților. În momentul în care analiza include simultan o multitudine de factori (Tabel A.5)), regiunea istorică, etnia și apartenența religioasă pierd considerabil din semnificația lor pentru dezvoltarea socială. Numai Banatul, Transilvania și Dobrogea se mențin, în astfel de condiții, mai ales pentru mediul rural, ca regiuni istorice de maxim impact pozitiv asupra dezvoltării sociale. Localitățile în care ponderea de maghiari este mai mare tind să fie mai dezvoltate iar cele cu pondere mare de romi mai sărace. Deși relațiile respective sunt vizibile în analiză, ele nu sunt puternice, semnificative în sens statistic. Similar,

localitățile cu pondere mare de persoane de altă religie decât cea creștin-ortodoxă tind să fie mai dezvoltate dar nu în mod semnificativ. Factorul respectiv pare să favorizeze dezvoltarea socială mai mult pentru orașe. Relevanța religiei pentru dezvoltarea socială poate fi legată de asocierea dintre apartenența la un grup religios minoritar (de altă religie decât cea creștin-ortodoxă), pe de o parte și, pe de altă parte, orientări valorice relevante pentru etica muncii/ a interacțiunii sociale și capitalul relațional. Această ultimă fațetă a capitalului relațional poate fi identificată mai ușor. Cu date de sondaj cumulate din mai multe valuri ale Barometrului de Opinie Publică (perioada 1998-2004) am constatat că stocul de relații utile la nivel personal tinde să fie mai mare pentru femeile cu nivel ridicat de educație, stare materială bună, consum mediatic ridicat, apartenență la unul dintre segmentele de religie minoritară, non-ortodoxă, și cu rezidență în localități mici, mai ales din Crișana-Maramureș (etnia și vârsta, incluse în aceeași ecuație de regresie pentru explicarea capitalului relațional, nu au înregistrat coeficienți de nivel semnificativ).

Aflăm, poate pentru prima dată, cu suport empiric, faptul că apartenența regională are impact diferit pentru dezvoltarea socială funcție de tipul de mediul rezidențial de referință. Dacă un oraș este localizat în Moldova, probabilitatea de a fi sărac este semnificativ mai mare. Localizarea în Moldova favorizează și sărăcia rurală dar cu o intensitate mult mai mică. În Banat situația este diferită. Aici șansele comunelor de a fi bogate sunt semnificativ mai mari decât în restul țării dar pentru orașe relația respectivă este, pur și simplu, nesemnificativă. În schimb, pentru Transilvania, Crișana-Maramureș și Oltenia tendința este ca apartenența regională să aducă mai multă bogăție pentru comune și un nivel de dezvoltare socială mai redus pentru orașe. Termenul de referință în toate aceste comparații, dat fiind algoritmul de calcul, este localizarea în Muntenia. Rezultă că, strict vorbind, comunele din Transilvania, Crișana-Maramureș și Oltenia tind să fie mai dezvoltate decât cele din Muntenia. Pentru orașele din Crișana-Maramureș tendința este inversă. Localizarea unui oraș la nivelul acestei reduce șansele de dezvoltare comparativ cu situația din sudul și sud-estul țării.

Pentru a compara efectul de regiune istorică în raport cu cel de regiune de dezvoltare am rulat același model de regresie din tabelul A2 folosind ca predictorii ultimul tip de regiuni (cu regiunea 3 luată ca referință). Nu am mai inclus detaliierile tehnice în text pentru a nu încărca și mai mult studiul cu cifre. Rezultatul este asemănător în foarte mare măsură cu cel obținut în analiza care a inclus regiunile istorice. Dezvoltarea socială a localităților tinde să fie mai mare pentru regiunile II Sud-Est, V Vest și VII Centru și mai mică în cazul regiunii I Nord-Est. Constatarea susține ideea că regiunile de dezvoltare păstrează, în bună măsură, caracteristici esențiale ale regiunilor istorice: profilul Moldovei se regăsește, în special, la nivelul regiunii Nord-Est, cel la Munteniei în cazul regiunii Sud-Muntenia plus corespondențele strânse Banat- Vest, Transilvania-Centru, Oltenia - Sud-Vest.

Efectul de județ versus efectul de regiune în dezvoltarea socială a localităților

Premisa de la care pornim, în continuare, în identificarea celei mai bune regionalizări, susține că modelul regional cu potențial maxim de funcționalitate este cel care respectă, în mai mare măsură, configurațiile existente care s-au dovedit relevante pentru dezvoltarea localităților, independent de efectul specific apartenenței la un anumit județ. Nivelul de dezvoltare al unei localități este funcție de o serie de factori specifici acesteia (compoziția populației, istorie, cultură etc.) dar și de localizarea în cadrul județului și a regiunii care grupează mai multe județe învecinate. Analizele statistice multivariate permit izolarea efectului fiecăruia dintre categoriile de factori menționați. Pornind de la această premisă identificăm efectul specific al diferitelor regionalizări asupra dezvoltării sociale locale.

Pentru măsurarea dezvoltării tuturor localităților din țară, comune și orașe, am folosit un indice al dezvoltării sociale locale (IDSL – Sandu 2011) care pornește de la un set de indicatori extrem de bogați în informație, calculați de către INS. Ulterior, nivelul de dezvoltare pe județe a fost obținut din agregarea valorilor la nivel de localitate.

Detaliile tehnice ale analizelor parțiale efectuate până în acest moment sunt trecute în anexe destinate specialiștilor (Anexa 4: Date tehnice pentru evidențierea efectului de județ și de regiune asupra dezvoltării localităților). În text vom prelua numai constatările și interpretările aferente acestor analize.

1. La prima vedere și regiunile istorice și cele de dezvoltare au un efect specific, semnificativ statistic, asupra nivelului de dezvoltare a localităților componente. În fapt, în momentul în care se ia în considerație și efectul specific al județului pentru dezvoltarea localității (vezi anexa tehnică), situația se schimbă.
2. Regiunile cele mai eterogene sunt Transilvania și Banat ca regiuni istorice și Sud-Muntenia și Vest-Banat (Vest) ca regiuni de dezvoltare. În cazul lor, în momentul în care prin procedee statistice se ia în considerație și efectul specific al configurației județelor componente, regiunea în sine (fie că este istorică sau de dezvoltare) devine factor nerelevant pentru dezvoltarea localităților componente. Constatarea permite următoarele interpretări:
 - a. pofida imaginii publice , Transilvania ca regiune istorică este extrem de eterogenă. În consecință, regiunile de dezvoltare care subdivid Transilvania (în sensul restrâns sau larg al termenului) - Transilvania Centrală sau cea Nord-Vestică - sunt matrice pentru dezvoltare de mai mare relevanță decât regiunea istorică în sine. Desigur, marca identitară este cristalizată în special pe Transilvania ca atare dar subdiviziunile date prin regiunile de dezvoltare sunt mai eficiente pentru funcționalitatea regională.
 - b. Extinderea Banatului cu două județe învecinate (Arad și Hunedoara) în cadrul regiunii Vest nu schimbă statutul acestuia de regiune foarte eterogenă. Eterogenitatea este dată nu de extindere ci de faptul că județul Caraș-Severin este cu un nivel de dezvoltare socială semnificativ sub cel al restului de județe din gruparea respectivă.
 - c. Regiunea Sud-Muntenia se regăsește și în aceste analize ca zonă foarte eterogenă.
 - d. Contrar imaginii publice care vede în regiunea Dunărea de Jos (Sud-Est) una dintre cele mai eterogene arii, analiza statistică întreprinsă în tabelele din anexa tehnică indică un profil consistent al acesteia. Faptul că o localitate se află în regiunea respectivă suportă o influență specifică asupra dezvoltării locale, independent de cea județeană. Principalul factor de eterogenitate în Dobrogea sau, în varianta extinsă la regiunea Dunărea de Jos (Sud-Est) este decalajul de dezvoltare dintre Constanța și Tulcea. Scenariile de decupaj teritorial care vizează o regiune de excepție formată numai din Constanța și Tulcea nu pot fi susținute cu argumente științifice. Simpla unitate culturală dintre cele două județe dobrogene nu este suficientă pentru a genera efecte de dezvoltare locală semnificative. Extinderea regională cu includerea altor patru județe apropiate duce la conformarea regiunii pe o arie culturală – cea a Dunării de Jos – care are un impact semnificativ asupra dezvoltării locale.
 - e. Atât Banatul cât și Dobrogea sunt două regiuni istorice cu profil cultural bine determinat. Ambele , însă, sunt extrem de eterogene sub aspectul dezvoltării social-economice interne. Eterogenitatea și dimensiunea demografică redusă duc la ideea ca este de preferat o formulă de regionalizare care le încorporează în arii învecinate mai largi.
3. Decupajele de tipul regiunilor de dezvoltare sunt, majoritar, ca și regiunile istorice, structuri culturale cu efecte specifice asupra dezvoltării localităților chiar și după de se elimină (prin procedee statistice adecvate) efectele apartenenței la anumite județe și condiționările economice județene.

Dat fiind suprapunerile majore dintre regiunile de dezvoltare și sub-arii din regiunile istorice este întemeiată o explorare a redenumirii primelor prin formulări care integrează, unde este cazul, denumiri istorice și geografice¹²:

<i>Nord-Moldova</i>	-	pentru	<i>Nord-Est</i>
<i>Dunărea de Jos</i>	-	pentru	<i>Sud-Est</i>
<i>Sud-Muntenia</i>	-	pentru	<i>Sud</i>

<i>Oltenia</i>		-	pentru	<i>Sud-Vest</i>
<i>Vest-Banat</i>		-	pentru	<i>Vest</i>
<i>Transilvania</i>	<i>de Nord-Vest</i>	-	pentru	<i>Nord-Vest</i>
<i>Transilvania</i>	<i>Centrală</i>	-	pentru	<i>Centru</i>
<i>București</i>		-	pentru	<i>București-Ilfov</i>

4. Transilvania Centrală (regiunea Centru) este subregiunea din Transilvania cu cel mai pronunțat efect specific asupra dezvoltării sociale a localităților.

Atât Transilvania Centrală cât și regiunea Dunărea de Jos (Sud-Est) sunt caracterizate și prin diversitate culturală (etnică , religioasă, de experiențe de migrație) care are un rol favorabil pentru dezvoltare în special prin resursele de capital uman și relațional care îi sunt asociate. În context ar fi de menționat că, în genere, atât identitățile local-regionale cât și diversitatea culturală neconflictuală constituie importante resurse pentru dezvoltare.

Testul fluxurilor de migrație internă în evaluarea diferitelor regionalizări

Criteriul fundamental pe care trebuie să îl satisfacă regiunile administrative este cel al funcționalității social-economice potențiale. Estimarea acestei funcționalități se face, desigur, prin criterii multiple legate de: nivelul și complementaritatea resursele pe care le au, oportunitățile de comunicare internă date de infrastructură și de forma pe care o are regiunea, resursele identitare etc. În afara acestor aspecte, însă, de maximă importanță este structura fluxurilor social-economice existente, circulația de bunuri, servicii și persoane în spațiul de referință. O regionalizare care ar ignora complet drumurile deja constituite, de lungă durată, în circulația persoanelor pentru lucru, rezidență sau schimburi sociale ar fi complet contraindicată. O astfel de decizie ar duce la regiuni artificiale sau, echivalent, la voluntarism în proiectarea de noi regiuni administrative sau de dezvoltare. Una dintre puținele modalități de testare a funcționalității potențiale a diferitelor modele de regionalizare este legată de confruntarea configurațiilor propuse pentru regionalizare cu configurația regiunilor de migrație internă.

Regionalizarea administrativă se face cu actori multipli. Este normal ca persoane cu experiențe, cunoștințe și interese diferite să facă propuneri diferite. Dominantă în spațiul public sau, cel puțin în sfera sectorului civic, pare să fie opinia că de maximă importanță în definirea regiunilor administrative sunt criteriile cultural-istorice¹³. În același timp, chiar la nivel de segment civic de evaluatori, criteriile social-economice par să fie, pe locul doi ca importanță. Este rostul abordărilor de specialitate să facă explicite ambele seturi de criterii, de similaritate culturală și de funcționalitate social-economică în definirea regiunilor astfel încât decidenții să poată alege în cunoștință de cauză. Este ceea ce încercăm în continuare prin relevarea raportului dintre hărțile de migrație și cele ale regiunilor istorice și de dezvoltare.

Premisa de la care pornim este că șanse maxime de funcționalitate social-economică reală revin regionalizării care este cea mai apropiată de configurația de durată a fluxurilor de migrație internă, în interiorul României.

Cele două hărți de mai jos (figura 8) prezintă configurația fluxurilor de migrație internă pentru o perioadă determinată (2006-2008, înainte de criza financiar-economică) și pe durată mare de timp, la nivelul anului 2002 (migrație pe durata vieții ca diferență între locul de domiciliu la momentul înregistrării și locul de naștere). Datele de pornire sunt două matrice de date de tipul 42 coloane * 42 de rânduri, date de județele de plecare și, respectiv de cele de sosire. Evident, o reprezentare grafică a 1722 fluxuri nu ajută. În consecință am selectat principalele trei fluxuri ca intensitate.

Pentru ca cititorului să îi fie clară semnificația reprezentării grafice vom porni cu un exemplu de lectură din harta (B) cu date pe migrație pe durata vieții, referitoare la fluxurile în care sunt implicate județele din regiunea Sud-Est (Dunărea de Jos, echivalentul natural de denumire a acesteia). O primă imagine a conexiunilor interjudețene principale poate fi dată de fluxurile de rang 1 (marcate prin săgețile de maximă grosime). Rețele tari de comunicare inter-regională sunt între Brăila și Galați, în ambele sensuri, și Constanța-Tulcea, tot cu dublu sens. La nucleul Brăila-Galați se adaugă, tot pe flux de maxim volum, și plecările de la Vrancea la Galați. Pe rețea de rangul doi de intensitate se leagă și Tulcea și Galați, prin plecările tulcenilor la Galați. Dacă extindem vizualizarea la date mai noi, pentru perioada 2006-2008 (harta A din fig. 8), vom constata că legăturile dintre județe din regiuni istorice diferite s-au multiplicat: apare un flux semnificativ și de la Galați la Constanța și un altul de la Brăila la Constanța. Nici vorbă, deci, de o regiune segmentată în care județele din sudul Moldovei nu comunică în niciun fel cu cele din nord-estul Munteniei sau cu cele din Dobrogea. Dimpotrivă, constatăm că ceea ce spunea Simion Mehedinți despre legătura puternică, de durată, dintre ținuturile de la Cotul Carpaților și Dobrogea, dintre regiunea de Vorland-ul dobrogean și Hinterland-ul dinspre cotul Carpaților (Mehedinți, 1943: 166), se regăsește, cu date complet diferite, și astăzi. Sigurul județ din sud-est care gravitează în afara regiunii este Buzău (orientat mai mult spre Prahova și Brașov) și numai parțial în direcția Brăila.

Marcatorul grafic de disfuncționalitate la nivel de regiune este dat de numărul de fluxuri centrifuge, de ieșire din spațiul regional. Regiunea cea mai problematică sub aspectul respectiv este Sud-Muntenia. Harta pentru 2006-2008 indică faptul că toate cele șapte județe care compun regiunea gravitează în principal în afară, spre regiunea București-Ilfov. Este cazul tipic al unei regiuni ”descendrate”, cu centrul de atracție în altă regiune. Pe o măsurare și mai exactă, precum cea dată în tabelul 1, rezultă cu claritate că toate cele patru județe de câmpie – Teleorman, Giurgiu, Ialomița și Călărași – au o pondere foarte mare de imigranți care merg în afara regiunii, la București (peste 20% din totalul emigranților din fiecare regiune). O a doua regiune cu potențial redus de funcționalitate social-economică este cea formată din județele Olteniei (Sud-Vest): trei din cele cinci județe ale acestei regiuni au centrul de gravitație în într-o altă regiune (vezi figura 8 B). Surprinzător la nivel de simț comun, Sud-Vest, singura regiune de dezvoltare care se suprapune exact peste conturul unei regiuni istorice, face parte dintre regiunile cu cel mai slab potențial de funcționalitate pentru dezvoltare.

În regiunea Centru¹⁴, structurarea prin circulație migratorie – din rațiuni asociate cu piața forței de muncă sau cu modele de lungă durată de mobilitate teritorială și comunicare culturală - se face în principal pe axele Sibiu-Brașov-Covasna și Harghita-Mureș. Județul cu propensiunea cea mai ridicată din regiune de a gravita spre un județ din altă regiune este Alba (orientat spre Cluj în primul rând și spre Hunedoara, în al doilea rând). Brașovul este principalul pol socio-economic de atracție nu numai pentru județele din regiune ci și pentru județe din Moldova (Bacău, în special) și nordul Munteniei (Buzău, mai ales). Fluxurile de rang secundar, însă, indică relații semnificative și pe direcțiile Alba-Sibiu, Mureș-Sibiu, Harghita-Brașov.

Deficiențe de funcționalitate social-economică sunt de semnalat și în legătură cu regiunea Nord-Est (vezi harta B din fig. 8): trei dintre cele șase județe ale regiunii au principalul centru de atracție în afară (constanța pentru Iași, Timiș pentru Suceava și Brașov pentru Bacău).

Toate cele trei regiuni de dezvoltare menționate ca fiind cu maxim de deficiențe în funcționalitate sunt și regiuni care înregistrează valori minime dintr-un punct de vedere complementar, cel al nivelului mediu de dezvoltare socială (63 pentru Nord-est, 64 pentru Sud și tot 64 pentru Sud-Vest, vezi tabel A3 în anexă). Tot la nivelul celor trei regiuni de dezvoltare menționate anterior se înregistrează și disparitățile interne de dezvoltare cele mai puternice (coeficientul de variație între indicii de dezvoltare socială locală este, pentru toate cele trei regiuni, mai mare de 30%. Valoare poate fi contrastată cu cea pentru cea mai omogenă regiune, Centru, cu un indice de variație de numai 24%. Vezi tabel A3).

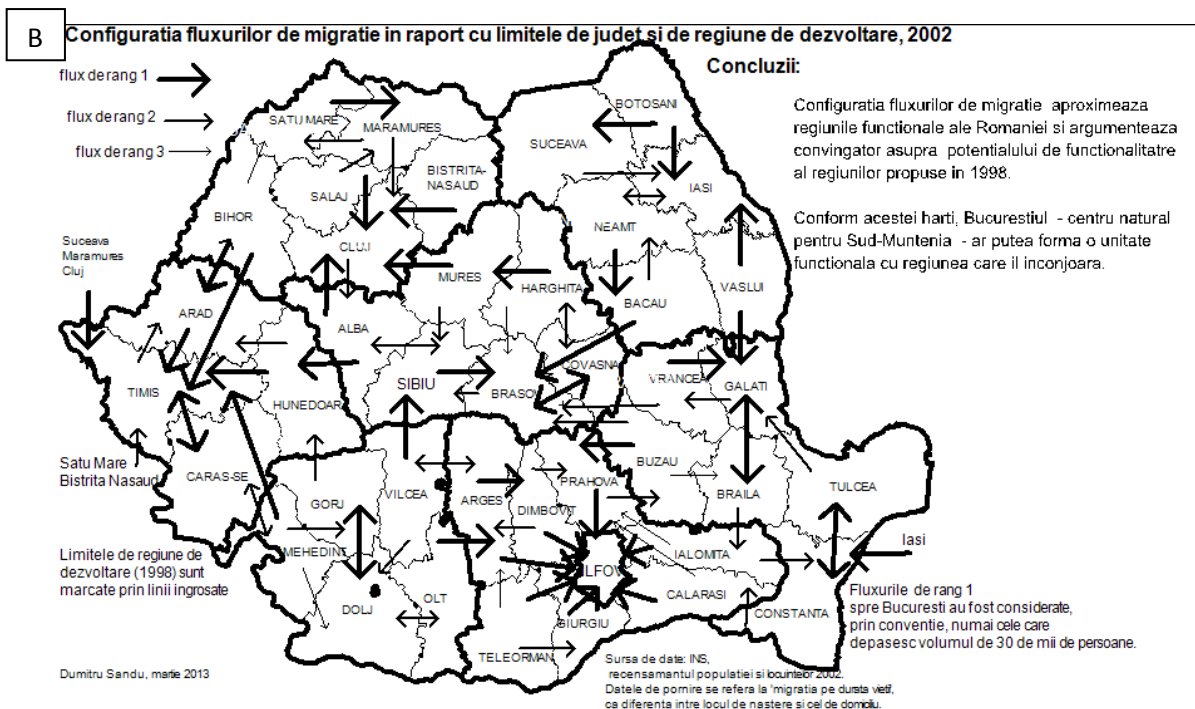
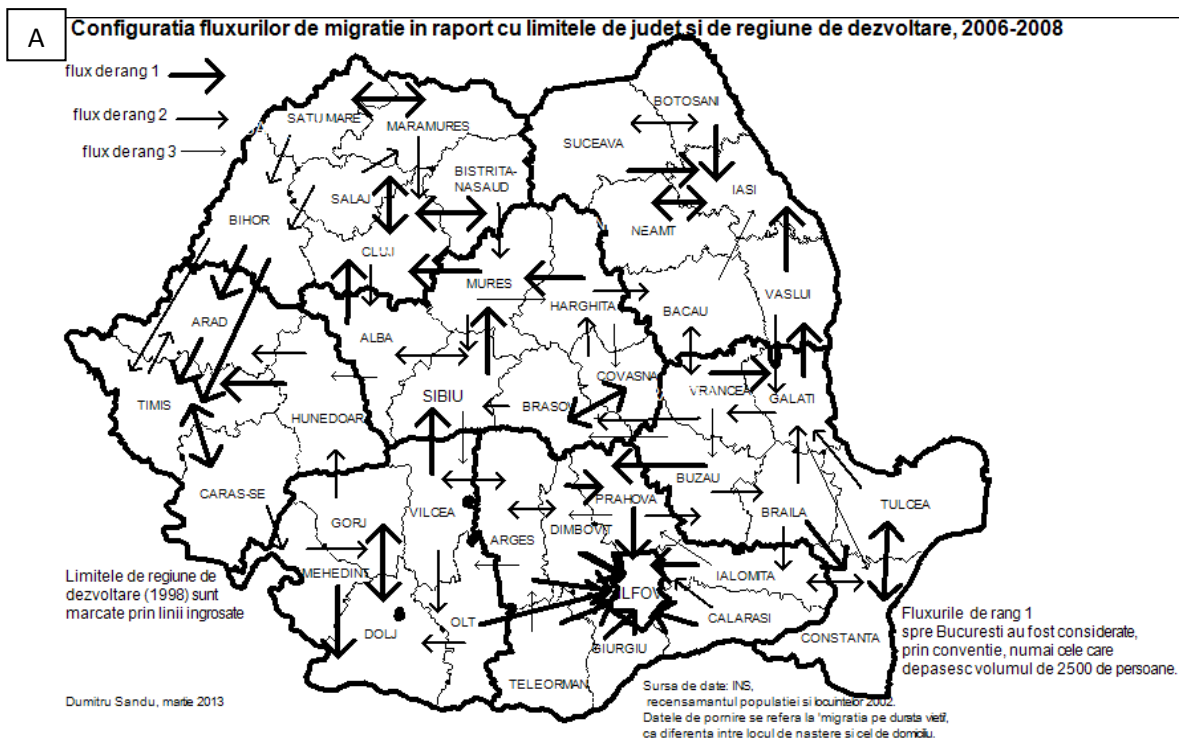

Figura 8. Principalele fluxuri de migrație interjudețeană în perioada 2006-2008 (A) și între locul de naștere și cel de domiciliu la recensământul din 2002 (B)

Reg. de dezvoltare de plecare	Județ de plecare	Regiune de dezvoltare de sosire		
		în aceeași regiune de dezvoltare	în altă regiune de dezvoltare	în reg. Bucur.-Ilfov
Moldova de Nord (NE)	Suceava	80	16	4
	Iasi	79	17	5
	Neamt	79	15	6
	Bacau	73	20	7
	Botosani	71	24	6
	Vaslui	62	28	10
Gurile Dunării (SE)	Braila	79	12	9
	Buzau	74	18	8
	Constanta	74	18	8
	Galati	69	22	9
	Tulcea	69	17	14
Sud Muntenia	Dâmbovita	77	8	15
	Arges	77	13	11
	Prahova	73	14	13
	Ialomita	60	18	21
	Teleorman	60	11	29
	Calarasi	59	13	28
	Giurgiu	56	9	35
Oltenia (SV)	Dolj	84	11	6
	Gorj	81	14	5
	Vâlcea	74	19	7
	Mehedinti	71	25	4
	Olt	70	19	11
Vest-Banat (Vest)	Arad	80	20	1
	Timis	80	20	2
	Caras_Sever	79	21	1
	Hunedoara	63	37	3
Transilvania de Nord-Vest (NV)	Salaj	88	12	1
	Satu_Mare	88	12	1
	Bihor	87	13	1
	Cluj	83	17	2
	Maramures	79	21	2
Transilvania Centrală (CENTRU)	Covasna	83	15	2
	Harghita	81	18	1
	Mures	81	18	2
	Sibiu	77	20	3
	Alba	69	29	2
	Brasov	67	28	5
Buc.	Bucuresti	71	29	
	Ilfov	64	36	

Reg. istorica de plecare	Județ de plecare	Regiune istorică de sosire		
		în aceeași regiune istorică	în altă regiune istorică	în Bucur.-Ilfov
Moldova	Suceava	81	15	4
	Neamt	80	13	6
	Iasi	80	15	5
	Bacau	78	16	7
	Vrancea	75	17	8
	Botosani	72	22	6
	Galati	71	21	9
	Vaslui	69	21	10
Dobr.	Tulcea	71	20	9
	Constanta	70	22	8
Muntenia	Dâmbovita	78	7	15
	Arges	77	12	11
	Prahova	76	11	13
	Buzau	71	15	14
	Ialomita	65	14	21
	Teleorman	60	10	29
	Calarasi	60	12	28
Oltenia	Braila	59	28	13
	Giurgiu	57	8	35
	Dolj	84	11	6
	Gorj	81	14	5
	Vâlcea	74	19	7
Banat	Mehedinti	71	25	4
	Olt	70	19	11
	Caras_Sever	76	23	1
	Timis	74	24	2
Crisana Maram.	Bihor	86	13	1
	Satu_Mare	83	16	1
	Arad	76	23	1
	Maramures	72	26	2
Transilvania	Mures	89	9	2
	Cluj	87	10	2
	Covasna	86	12	2
	Harghita	85	14	1
	Alba	84	14	2
	Bistrita_N	83	16	2
	Sibiu	82	16	3
	Salaj	76	23	1
Buc.	Brasov	70	25	5
	Hunedoara	62	35	3
	Bucuresti	71	29	
	Ilfov	64	36	

Tabel 1. Structura fluxurilor de migrație funcție de județul de plecare și regiunea de sosire (istorică sau de dezvoltare), 2006 – 2011 (%)

Sursa de date : INS. Exemplu de mod de citire date: 83% dintre plecările din localități ale județului Covasna s-au făcut, în perioada 2006-2011, tot în localități ale aceleiași regiuni, respectiv Centru, 2% în București și 15% în alte regiuni. Județele cu nume marcate prin chenar sunt centre de imigrare multiplă. Pentru acestea procentul celor care pleacă în cadrul aceleiași regiuni este mai puțin relevant dat fiind faptul că primesc masiv imigranți din alte zone.

Concluzii

Șansele de viață sunt puternic diferențiate în România de azi funcție de locul unde trăiești. Există o veritabilă stratificare socială funcție de profilul spațiului de locuire. Această stratificare (discriminare, uneori) se manifestă nu numai în calitatea locuirii ci chiar în șansele de a trăi.

Dimensiunile majore de structurare sau de condiționare a disparităților regionale sunt puternic definite pe patru axe de locuire urban-rurală, concentrare rezidențială, accesibilitate la servicii și infrastructură și sector de ocupare. O a cincea axă, cu relevanță limitată în special pentru spațiul urban, se referă la capitalul relațional al populației asociat cu diversitatea culturală. Conținutul propriu-zis al disparităților sociale este înregistrat pe calitatea educației, stării de sănătate, consumului și relațiilor sociale. Cele cinci axe menționate (urban-rural, concentrare rezidențială, accesibilitate servicii, ocupare și capital relațional) împreună cu cele patru domenii (educație, sănătate, consum și relații sociale) constituie componentele de bază ale spațiului inegalităților de dezvoltare socială manifeste la nivel regional.

Prima mare **axa de diferențiere este cea rezidențială dintre rural și urban.** Mortalitatea infantilă a cunoscut în ultimii 20 de ani un declin continuu, de la aproximativ 27‰ în 1990 la aproximativ 10‰ în 2009. În pofida acestei tendințe, decalajul dintre ratele de mortalitate infantilă s-au menținut constant mai mari în mediul rural față de cel urban. Este un decalaj de cel puțin 4-5 promile care a rămas constant. Același fenomen îl constatăm și cu un indicator mult mai bogat în informație, speranța de viață la naștere. Și aceasta se menține constant mai mare, cu unul sau doi ani în urban față de rural. Rezultă ca, la propriu, șansele de viață biologică sunt constant mult mai mari în urban față de rural. Cu atât mai grav acest lucru cu cât un decalaj similar la nivelul țărilor din UE nu mai poate fi întâlnit. Stratificarea/discriminarea șanselor de viață între cele două medii rezidențiale se manifestă nu numai la nivelul mortalității diferențiale ci și sub aspectul calității locuirii. Aceasta este sistematic mai bună în mediul urban decât în cel rural pentru toate județele țării. Deosebit de problematice sunt disparitățile de dezvoltare socială (calitate a locuirii) manifeste la un nivel ridicat în interiorul unor zone sărace sau relativ sărace precum Vaslui, Iași, Vâlcea sau Sălaj.

A doua axă majoră de manifestare a disparităților socioteritoriale este cea asociată cu **șansele de accesibilitate.** Este veche constatarea că „drumul face viața socială”¹⁵. Din păcate, în România de azi accesibilitatea dată în comunicarea rural-urban, în circulația cu costuri reduse pe drumuri naționale și internaționale, este puternic diferențiată de la o regiune la alta, de la o localitate la alta. Dezvoltarea socială tinde să fie mai ridicată la comunele apropiate de oraș decât la cele depărtate, în localitățile aflate la drum european comparativ cu cele care au acces numai la drumuri comunale, județene sau naționale. Comunicarea în sensul social-economic, în spațiul rezidențial, implică și navetismul. Comunele care au rate reduse de navetism spre oraș tind să fie dezavantajate prin faptul că nivelul mediu al veniturilor este mai redus.

Cea de-a treia axă de generare a disparităților acționează în special în interiorul lumii rurale în legătură cu **ocuparea agricolă dominantă a populației,** condiționată prin forma de relief specifică satului. În comunele de câmpie predomină activitățile agricole, cele de cultivare a cerealelor în mod particular, asociate cu un nivel redus al veniturilor. Aceluiași tip de situate geografică îi sunt specifice - tendințial vorbind, și nu pe un caz sau altul – locuințe proaste, condiții sanogene firave. De aici tendința de a înregistra și valori relativ reduse în comunele de câmpie, comparativ cu cele de deal-munte, pentru speranța de viață la naștere și, în genere, pentru calitatea locuirii. Nu agricultura în sine este sursă de

venituri reduse și, mai ales, agricultura cerealică. Zonele în care sectorul zootehnic este dezvoltat, rurale sau urbane, tind să aibă un nivel superior de dezvoltare socială.

Cea de-a patra dimensiune majoră în structurarea șanselor de viață este **mărimea localității** dată de numărul de locuitori. Toate celelalte condiții fiind egale, ratele de mortalitate specifice pe grupe de vârstă tind să fie mai mari în comunele mici. La nivelul acestora sursele de venituri publice tind să fie mai mici, serviciile pentru populație de o mai proastă calitate și, în consecință, condițiile de locuire de nivel calitativ-redus. Mărimea demografică sporită a localității favorizează un nivel ridicat al speranței de viață mai ales în rural, la nivelul comunelor nu și în urban¹⁶.

În ultimii 10 ani de zile numărul de comune în România a sporit cu peste 220 prin separare, redefinire administrativă a unor vechi comune. Fenomenul este legat, între altele, de faptul că satele centru de comună au fost și sunt sistematic favorizate în dezvoltare în raport cu cele periferice (pe al căror teritoriu nu se află primăria comunei)¹⁷. În consecință unele sate periferice cu lideri dinamici au încercat să găsească o soluție la problemă prin separare. Fenomenul a fost favorizat, se pare, și prin interesul unor politicieni de a ajunge la aranjamente teritoriale favorabile intereselor electorale pe care le au. Din păcate, toate aceste procese, plus cele de emigrare și scădere a natalității, au accentuat reducerea dimensiunii localităților rurale cu corolarul firesc al reducerii capacității financiare a primăriilor. Trendul european de lungă durată de asociere a comunelor pare să fie necunoscut în România iar dezbaterea publică ignoră tema cu desăvârșire.

Cea de-a cincea dimensiune de favorizare a disparităților regionale este dată de capitalul relațional al populației asociat cu diversitatea culturală, religioasă și etnică, în special. O astfel de diversitate favorizează un mediu social dinamic de îmbogățire a capitalului social atât sub aspect relațional cât și ca deschidere la cooperare. Procesele de dezvoltare, la rândul lor, sunt favorizate în zonele în care capitalul social este îmbogățit prin diversitate culturală. În analizele la nivelul tuturor localităților țării nu am dispus decât de măsuri bazate pe apartenență religioasă și etnică. Evidențele empirice disponibile susțin ca la nivelul localităților în care este mai mare diversitatea culturală, cea religioasă în special, și implicit, capitalul relațional este mai dezvoltat, nivelul general de dezvoltare social tinde să fie superior (Tabel A2).

Sub aspectul conținutului dezvoltării sociale stocul de educație, de numărul mediu de ani de școală pe care i-a absolvit populația din localitate este o dimensiune esențială. Independent de toți ceilalți factori menționați, stocul de educație școlară de nivel ridicat favorizează o speranță de viață sporită. Constatarea este valabilă și pentru urban și pentru rural. Comentariul care cred că trebuie adăugat imediat la această constatare susține că investiția în educație, în sine, nu duce la dezvoltare local-regională de nivel ridicat. Pentru a atinge un astfel de rezultat este necesar, în plus, să fie asigurate și condițiile de ocupare și, în genere, de locuire, care să stimuleze stabilitatea sau circularitatea de scurtă ciclicitate pentru cei care au nivel sporit de educație. Altfel, a investi în educație, în medii care pleacă masiv din țară, spre exemplu – dat fiind condițiile mediocre care le sunt asigurate în țară pentru practicarea meseriei – nu duce la rezolvarea problemelor de dezvoltare.

Potențialul de dezvoltare al unei regiuni este dat de intensitatea relațiilor funcționale de circulație a bunurilor, serviciilor și persoanelor la nivelul ei. Fluxurile de migrație interjudețeană dau o bună aproximare a regiunilor funcționale de pe teritoriul României. Acestea coincid, în mare, cu regiunile de dezvoltare propuse în 1998. Singurul punct în care analiza actuală asupra regiunilor funcționale infirmă regionalizarea din 1998 este legat de raportul între regiunile Sud-Muntenia și București-Ilfov. Datele de migrație indică faptul că cele două regiuni constituie un tot – Bucureștiul este centrul major de atracție pentru toate cele șapte județe din Sud-Muntenia. În rest, analiza fluxurilor de migrație confirmă:

- Caracterul funcțional al regiunii Sud-Est, suspectată în dezbaterea publică de lipsă de relevanță;

- Oportunitatea plasării județului Hunedoara din Transilvania în gruparea Timiș - Caraș-Severin – Arad;
- Forța de atracție ridicată a regiunii Vest, inclusiv pentru județe din afara ei;
- Gradul ridicat de structurare al rețelelor funcționale din regiunea Centru, orientate preponderent spre Brașov;
- Existența unui centru de atracție puternic , plasat în interiorul fiecărei regiuni de dezvoltare (cu excepția Sud-Muntenia).

Discuție: care este cea mai bună regionalizare administrativă/pentru dezvoltare ?

Întrebarea se pune frecvent în condițiile în care regiunile de dezvoltare din România sunt relativ noi , pe de o parte, iar, pe de alta, eficiența lor de funcționare nu a fost efectiv evaluată. Conturul lor a fost fundamentat în perioada 1996-1997 prin *Carta Verde a Dezvoltării Regionale* și instituționalizat în 1998 prin legea 151 referitoare la dezvoltarea regională (modificată ulterior prin legea 315/2004). Dezbaterea asupra conturului actual al acestor regiuni, așa cum apare în spațiul public (inclusiv în legătură cu eventualele modificări ale legii 315) este marcată de câteva teme dominante, exprimate sau nu explicit dar, evident, prezente în textura discuției:

- cu sau fără adoptarea unui statut administrativ,
- mai multe și de dimensiune mai mică sau mai mari și mai puține, eventual grupate în macroregiuni,
- urmând sau nu , în mai mare măsură, conturul regiunilor istorice sau al teritorializărilor etnice.

Altfel spus, accentul se pune pe tematica administrativă, demografică sau cultural-etnică .Fără îndoială că toate acestea sunt aspecte importante. Nu ne-am propus, în acest cadru, să răspundem la astfel de întrebări ci numai să marcăm câteva puncte de referință derivate din analiza desfășurată.

Referitor la acordarea unui statut administrativ pentru regiunile de dezvoltare și la numărul lor ar fi de menționat faptul că decizia nu poate fi luată decât în corelare cu cea referitoare la județe (unități de rangul III , NUTS 3, în sistemul de clasificare a unităților teritoriale din UE). Este vorba de o perspectivă de gândire care să vizeze, în primul rând, complementaritatea funcțională dintre cele două categorii de unități de dezvoltare regională de tip NUTS III (județele) și NUTS II (regiunile de dezvoltare). Judecarea independentă a reorganizării pe cele două tipuri de unități teritoriale ar duce la incongruențe și improvizații care pot aduce costuri sociale greu de estimat pe termen lung. O eventuală lipsă de strategie de genul “decidem acum regiunile de dezvoltare/administrative” iar cu județele ”mai vedem” poate duce, ulterior la incongruențe a căror corectare costă.

La nivelul Uniunii Europene tendința este de a avea două dintre cele trei nivele de unități teritoriale statistice cu statut administrativ , fie I și III ca în Germania , fie II și III ca în Spania sau Franța (EUROSTAT 2010) . În cazul României numai nivelul trei, cel al județelor, este structurat administrativ. Este probabil că, în perspectivă, modelul francez (regiuni-departamente), cu acordare a unui statut administrativ la nivel de NUTS II și III, este adecvat și pentru România, cu condiția ca funcțiile și personalul administrativ de la județe , regiuni și de la nivelul central să fie regândite pe criterii aferente principului subsidiarității. Argumentul de bază în favoarea acestei opțiuni rezidă în faptul că disparitățile regionale majore în România nu sunt între macroregiuni (așa cum frecvent se vehiculează în spațiul mediatic), gen regiuni istorice, ci la niveluri inferioare, de subregiuni de dezvoltare, arii sociale, arii culturale, județe și microregiuni. Formularea este clar susținută prin analizele întreprinse asupra variației

PIB pe locuitor între toate aceste tipuri de regionalizări: PIBul pe locuitor, la nivelul anului 2007, nu este semnificativ asociat cu regiunea istorică sau regiunea de dezvoltare ci cu subregiunile de dezvoltare așa cum au fost definite prin Carta Verde, cu ariile de dezvoltare socială (figura 4A) și cu cele culturale (figura 4B)¹⁸. Plasarea unui nivel de organizare administrativă imediat la nivelul superior acestor tipuri de unități, respectiv la scara regiunilor de dezvoltare, ar putea favoriza efectiv acțiunile de reducere a disparităților intra- și interregionale.

Actualele regiuni de dezvoltare au fost explicit concepute pe principiul complementarității care să reunească, în aceeași regiune, județe relativ apropiate ca nivel de dezvoltare (harta din figura 1A confirmă faptul că și la peste 10 ani de la proiectare regiunile respective satisfac acest criteriu, cu excepția regiunii Sud-Muntenia) dar care se pot ajuta reciproc în procesul de dezvoltare (agricol cu non-agricol, cu deficit versus exces de forță de muncă etc.). Documentul fondator al noii dezvoltări regionale din România postcomunistă menționa clar acest lucru:

“Din perspectiva dezvoltării, ar fi mai eficient dacă țara ar fi structurată într-un număr mai mic de regiuni de dezvoltare, formate prin regruparea județelor cu niveluri/profiluri complementare de dezvoltare. Aceasta ar putea conduce la o scădere a numărului de regiuni de la 42 (numărul de județe) la 8, ceea ce ar simplifica procesul de implementare a unor politici de dezvoltare regională.” (Carta Verde a Dezvoltării Regionale..., 2007: 30).

Sporirea numărului de regiuni de dezvoltare poate asigura, fără probleme considerabile, formațiuni teritoriale relativ omogene de câte 2-3 județe. Acestea, însă, vor avea dimensiuni care nu mai justifică prezența județelor. Eventuala re-proiectare a județelor trebuie făcută în primul rând după logica NUTS3 și nu ca regiuni de dezvoltare. Renunțarea la județe este o soluție viabilă în condițiile în care ele nu sunt simple unități administrative ci unități administrative care au și profil social specific constituit pe istorie lungă, în pofida reorganizărilor care le-au afectat. Este un fapt că, în prezent, cele mai structurate regiuni în România, sub aspect de omogenitate a localităților componente dar și funcțional, sunt județele. În plus, ideea de a avea regiuni de dezvoltare/administrative construite strict pe principiul similarității (regiuni sărace-mediu dezvoltate-dezvoltate) poate pune probleme care sunt de luat în considerație: în regiunile foarte sărace, cu stoc redus de capital uman apar probleme de asigurare a potențialului pentru câștigare de proiecte prin competiție deoarece logica alocării centralizate de fonduri pentru regiunile sărace este din ce în ce mai puțin adoptată și poate fi asociată cu încurajarea unor comportamente de pasivitate, de alocare asistențială. Cazul regiunilor miniere, din perioada subvențiilor multiple, poate fi relevant și pentru tema în discuție. Procesul de proiectare a regiunilor de dezvoltare în perioada 1996-1997 a pornit de la identificarea unor regiuni de similaritate (formate din județe cu profil asemănător) care ulterior au fost regrupate, de la 15 la 8, în regiuni de dezvoltare cu potențial de integrare funcțională (Carta Verde..., 1997: 30-31. Cazul Agenției de Dezvoltare Midlands din Scoția este un exemplu relevant în contextul discuției, evocat explicit în fundamentarea din Carta Verde... la pag. 30).

Regiunile cele mai eterogene în interior sub aspectul dezvoltării sociale locale sunt Sud-Vest Oltenia , Sud-Muntenia și Nord-Est iar cele mai omogene sunt Centru și Vest (Tabelul A3). Este o întrebare dacă regiunea Sud-Muntenia nu ar trebui unificată cu București-Ilfov pentru a realiza o unitate funcțională. Formula actuală de plasare a Bucureștiului ca centru funcțional al regiunii Sud-Muntenia în afara acestei regiuni este discutabilă.

După cum a rezultat din analiza întreprinsă, o axă importantă de structurare a disparităților este dată de diferențele de nivel de viață dintre sat și oraș. Din acest punct de vedere este necesar ca la tematica regionalizării să fie conectată și cea legată de grupurile de acțiune locală (GAL) care sunt deja în curs de constituire conform programului LEADER (PNDR, 2010). Aceste sunt menite să integreze comunități

rurale și orașe mici în structuri de dezvoltare microregională. O bună parte din disparitățile intraregionale ar putea fi soluționate prin acțiunea lor.

Macroregiunile, ca grupări de regiuni de dezvoltare, nu au fost prevăzute în proiectarea inițială din 1997. În forma actuală, cele patru macroregiuni au fost propuse și adoptate de către Institutul Național de Statistică pentru conformare la practica din UE. Rolul lor, în prezent, este strict statistic. Este adevărat că identificarea lor pune probleme deosebite în condițiile în care diversitatea regională este foarte mare în România. Principiul de soluționare în acest caz cred ca este acela de a respecta, pe cat se poate, marile blocuri teritoriale ale regiunilor istorice. A pune Oltenia si regiunea Vest în aceeași grupare încalcă un astfel de principiu. Analizele sociologice și demografice de care dispunem argumentează mai mult pentru o grupare a regiunilor sudice împreună. Oltenia este mult mai apropiată de Sud-Muntenia decât de Banat și Arad-Hunedoara.

Anexe

Anexa 1: Indicele dezvoltării sociale locale (IDSL)

Orice indice este un instrument de măsură cu valențe definite , în esență, de scopul pentru care a fost construit ,modul în care a fost proiectat și realizat și de validitatea constatată pentru măsura respectivă.

Indicele dezvoltării sociale locale pe care îl introduc în continuare este destinat analizelor comparative ale dezvoltării sociale a orașelor și comunelor ca unități teritorial-administrative de bază ale țării. Indicii de dezvoltare locală în circulație în perioada actuală, referitori la România, sunt specializați pe tip de așezare umana - cu variante la nivel de sat (DEVSAT02^{xix}, Sandu 2005:131-141) comuna (IDC

²⁰) sau oraș²¹.

Deși, evident, comunele și orașele au nu numai statut administrativ diferit dar și situații sociale, economice și culturale puternic diferențiate , dezvoltarea lor socială poate fi analizată din perspectiva unor dimensiuni comune. Unități administrative cu statut rezidențial diferit pot fi comparate din perspectiva stocurilor de capital material, uman și vital disponibile. Ipoteza de măsurare de la care pornesc este că o localitate cu statut administrativ, comună sau oraș, este cu atât mai dezvoltată, în condițiile actuale din România, cu cât :

- niveleul mediu de educație al locuitorilor săi este mai ridicat,
- starea medie de sănătate este mai ridicată,
- vârsta medie a populației este mai redusă,
- starea materială a gospodăriilor componente este mai bună,
- consumul public pentru o bună locuire este mai ridicat.

Altfel spus, cu cât stocurile de capital comunitar (Emery, Flora, 2006) , relevante pentru bunăstarea socială, sunt mai mari, în termeni relativi la populație, cu atât dezvoltarea socială a acesteia este mai accentuată. Indicatorii folosiți efectiv pentru calcularea indicelui sunt cei prezentați mai jos:

Indicatori relevanți și disponibili pentru capitalul comunitar al localității			
Capital uman	1.stoc de educație la nivel de comunitate, 2002.	(0.295)*	
Capital vital	2.vârsta medie a persoanelor de peste 14 ani , 2008	(-0.237)	
	3.speranța de viață la naștere 2006-2008 ²²	(0.093)	
Capital material	4.autoturisme la 1000 loc., 2007 (transformare ln)	(0.218)	
	5.suprafața medie pe locuință 2008	(0.201)	
	Nivel public	6.consumul de gaze pe locuitor, mc	(0.245)
Indice cu semnificație pentru componente multiple ale capitalului comunitar	7.categorie de mărime-rezidență a localității, 2008. Indicele are 10 categorii, patru pentru comune (sub 2500 locuitori, 2500- 3499, 3500-4999, peste 5000)și șase pentru orașe (sub 30 de mii, 30 de mii-sub 100 de mii, 100 mii- sub 200 mii, 200 – sub 300 mii, 300 mii- sub 400 de mii, peste 400 de mii).	(0.266)	

* Indicele dezvoltării sociale locale (IDSL) este calculat prin agregarea celor șapte indicatori primari în baza unui scor factorial. Cifrele în paranteze indică ponderile cu care au intrat în calcularea indicelui fiecare dintre indicatorii componenți, egale cu valorile scorului factorial. Cei șapte indicatori se grupează unifactorial în cadrul unei variabile latente care are o valoare proprie de 39%. Indicele KMO este de 0.727. Numărul total de cazuri pe care a fost aplicată analiza de tip PFA este de 3166 comune și orașe. Sursa de date: INS²³, calcule proprii.

Primii șase indicatori pot fi asociați unor forme diferite de capital comunitar. Cele de-al șaptelea este cu semnificație multiplă, pentru agregări de forme de capital comunitar. Indicatorul respective are 10 categorii date de intersecția între tipul rezidențial , rural sau urban și categoria de mărime demografică a localității. Este de așteptat, pe număr mare de cazuri, ca dezvoltarea socială să fie, tendențial vorbind,

minimă în localitățile rurale mici, de sub 2500 locuitori și maximă în orașele foarte mari, de peste 400 mii de locuitori.

IDSL este o construcție validă, cu sens, atât din punct de vedere sociologic cât și statistic. Fără a intra acum în detalii tehnice²⁴, menționez că, pentru comune, tendința este ca indicele să aibă valori mai ridicate dacă acestea sunt mai apropiate de oraș și de un drum european și situate în regiuni de deal sau munte din Transilvania²⁵. Constatarea este consistentă cu multe dintre regularitățile înregistrate în domeniu, în literatura de specialitate. Sărăcia rurală este, în continuare, semnificativ favorizată de accesibilitatea redusă spre centrele urbane, de calitatea proastă a infrastructurii de acces și de ocuparea preponderent agricolă a populației. Independent de acești factori, localizarea regională în estul sau în sudul țării are efecte similare de favorizare a sărăciei rurale. O variantă a IDSL bazată pe numai șase dintre indicatorii menționați (IDSL6, cum am numit-o, nu cuprinde categoria de mărime-rezidență a localității) este folosită în cadrul unui model explicativ complex (**Error! Reference source not found.**). Aceasta va fi comentată în secțiunea premergătoare concluziilor și indică, de asemenea, un grad ridicat de validitate a indicelui dezvoltării sociale a localităților.

Ilustrativ în sensul regularităților anterior menționate este faptul că 11 dintre cele 20 de localități de maximă dezvoltare, orașe sau comune, sunt localizate în Transilvania sau în regiunile vestice iar cinci aparțin de aria capitalei. În schimb, din seria ultimelor 20 de localități ca rang de dezvoltare socială, 15 pot fi localizate în județele din sudul țării, din sudul Munteniei și al Olteniei. Tendințele se regăsesc și în lista scurtă a primelor și ultimelor 10 localități în ierarhia dezvoltării sociale.

Localitățile cu maximă dezvoltare socială			Localitățile cu dezvoltare socială minimă		
Localitate	Județ	IDSL	Localitate	Județ	IDSL
DUMBRAVITA	Timis	125	SALCUTA	Dolj	19
ORAS VOLUNTARI	Ilfov	113	TOPORU	Giurgiu	19
CORBEANCA	Ilfov	112	DELENI	Vaslui	19
ORAS PREDEAL	Brasov	112	GOGOSU	Dolj	18
MUN. CLUJ-NAPOCA	Cluj	105	DANICEI	Valcea	18
ORAS BUSTENI	Prahova	104	SCHITU	Giurgiu	17
MUN. SIBIU	Sibiu	103	SEACA DE PADURE	Dolj	17
ORAS SINAIA	Prahova	103	COROESTI	Vaslui	17
MUN. BUCURESTI	București	100	RASUCENI	Giurgiu	17
MUN. TIMISOARA	Timis	99	NECSESTI	Teleorman	12
Sursa de date primare: INS					

Mărimea localității și statutul ei rezidențial nu asigură un loc de top în ierarhia dezvoltării sociale locale. Cea mai dezvoltată localitate sub aspect social nu este un oraș mare. Pe primele trei locuri în această ierarhie sunt comuna Dumbrăvița din apropiere (la un kilometru) de Timișoara, comuna Corbeanca (la 15 km de București, cunoscută prin zonele rezidențiale deosebite pe care le are) și orașul Voluntari situat în imediata proximitate a capitalei. În aceeași serie de top 10, se află, din categoria orașelor mari, Cluj-Napoca, Sibiu, Timișoara și București iar din gruparea orașelor mici (sub 20 de mii de locuitori) stațiunile Sinaia, Predeal și Bușteni. Lista menționată indică, în afara știutelor situații de bună locuire din orașele mari de peste munți, o nouă categorie de localități cu situație de locuire foarte bună, apropiate de orașe mari, puternic dezvoltate, precum București și Timișoara.

Tabel A 1. Profilul ariilor de dezvoltare socială

	Arie de dezvoltare socială															
	TR GR IL CL	VS BT	MH DJ OT	SJ BN SM	CT TL	CS HD AB	SV MM	BL BZ	CV HG	BC NT	DB PH AG	GL VR IS	GJ VL	TM AD BH	CJ MS	SB BV
stoc educatie R 2002	29	30	44	50	49	63	51	40	59	47	65	38	71	57	54	67
stoc educatie U 2002	29	33	58	48	45	44	37	45	50	52	64	62	58	60	69	65
speranța de viață R	43	43	37	36	28	57	67	55	55	51	63	54	72	42	55	52
speranța de viață U	38	56	47	39	45	40	43	57	51	51	61	67	58	48	62	59
autoturisme la 1000 loc.R 2007	44	23	47	52	47	68	45	44	61	35	60	35	48	70	57	57
autoturisme la 1000 loc.U 2007	38	23	59	59	50	46	31	49	52	42	64	43	50	68	64	57
varsta medie adulti R	65	55	71	39	27	61	37	63	42	42	48	40	58	43	54	31
varsta medie adulti U	55	36	41	35	58	62	42	68	51	54	58	39	34	58	59	59
supraf.medie pe locuință R	35	28	43	61	62	54	56	46	51	45	48	54	27	68	50	66
supraf.medie pe locuință U	46	32	54	73	53	45	58	39	55	37	54	36	37	60	54	60
consum gaze pe loc. R	31	36	36	53	40	58	53	50	51	49	61	47	52	58	75	70
consum gaze pe loc. U	37	44	37	65	32	58	46	51	57	57	58	42	48	42	70	72
marime medie comune	49	52	39	48	56	27	60	53	48	73	69	65	43	45	51	44
marime medie orașe	41	33	48	63	37	56	78	49	56	59	49	42	48	34	48	63
IDSLR_R	30	27	37	54	56	52	55	41	57	49	62	46	49	63	61	78
IDSLR_U	28	39	51	61	41	40	40	50	52	52	61	59	54	56	70	70
PIB pe locuitor 2007	31	43	44	50	62	59	42	44	53	42	58	46	39	69	66	69

Sursa de date primare: INS. Dacă nu este specificat altfel, datele se referă la anul 2008. Valorile din tabel sunt medii pe arie socială pornind de la cifrele județene. Anterior, variabilele au fost standardizate cu scorul $Hull=50+14*\text{scorul } z$, astfel încât să aibă o variație între 0 și 100. U – mediu urban și R – mediu rural, în cadrul județului. Separat, am calculat coeficientul de corelație Pearson între aria socială, ca variabilă fictivă, și variabila de pe rând. Am marcat prin umbrire celulele în care apar relații statistice semnificative (în negru și cifre albe situațiile de maximă sărăcie și în umbrire mai slab accentuată cu cifre negre situațiile de maximă dezvoltare. Exemplu de mod de citire a datelor: valoarea medie a stocului de educație pentru aria Botoșani-Vaslui este de 30 (medie județeană a valorilor standardizate Hull). Între variabila respectivă și apartenența la unul dintre cele două județe este o corelație negativă, statistic semnificativă ($p=0.05$).

Cifrele sunt, strict vorbind, comparabile între ele în cadrul aceluiași rând. Astfel, se poate afirma că dezvoltarea rurală este mai mare la SB BV (78) decât la CJ MS (61) dar nu că în aria BV SB dezvoltarea rurală (78) este mai mare decât cea urbană (70). Normalizările au fost făcute separat pe urban și pe rural chiar pentru aceeași variabilă.

Anexa 2: Explicarea diferențelor de dezvoltare la nivel de localitate prin factori locali și regionali

Tabel A 2. Predictori ai dezvoltării sociale la nivel de localitate

Predictori pentru indicele dezvoltării sociale calculat fără variabila rezidențială (IDSL6)	comune și orașe		comune		orașe	
	Coef.	P>t	Coef.	P>t	Coef.	P>t
urban 2008*	10.12	0.00				
populația localit 2008 (transformare ln)	6.50	0.00	6.10	0.00	5.90	0.00
PIB pe locuitor județ 2004	-0.50	0.10	-0.39	0.28	-0.98	0.00
pondere populație ocupată în agricultura 2007, județ	-0.25	0.00	-0.22	0.03	-0.39	0.00
dezvoltare sector zootehnic (UVM la hectar, 2008), județ	10.29	0.05	9.49	0.10	16.93	0.00
rata navetismului, localitate 2002	0.07	0.00	0.07	0.00	0.02	0.19
situare la drum european*	2.29	0.00	1.95	0.00	4.21	0.00
distanța până la cel mai apropiat oraș (0 pentru orașe)	-0.14	0.00	-0.13	0.00	-0.30	0.00
pondere maghiari, localitate, 2002 (transformare ln)	0.23	0.45	0.27	0.41	1.01	0.12
pondere romi localitate, 2002 (transformare ln)	-0.22	0.47	-0.06	0.86	-1.27	0.11
pondere populație de religie non-ortodoxă, 2002 (transformare ln)	0.91	0.42	0.57	0.64	2.39	0.06
Banat*	11.17	0.00	12.62	0.00	-3.76	0.18
Crisana-Maramureș*	4.43	0.13	6.07	0.06	-9.24	0.00
Transilvania*	5.60	0.02	6.68	0.02	-5.10	0.15
Oltenia*	2.00	0.10	2.36	0.07	-2.03	0.22
Moldova*	-2.96	0.15	-1.58	0.47	-10.81	0.00
Dobrogea	5.73	0.01	8.22	0.00	-9.16	0.00
constanta	-3.54	0.57	-3.10	0.71	26.51	0.03
R2	0.68		0.57		0.62	
N	2844		2538		306	

Sursa de date : INS, cu excepția celor referitoare la distanțe și plasarea față de drumurile europene, rezultate din studii anterioare (Sandu, 1999:186). *variabile fictive. Categoria de referință pentru regiunea istorică este Muntenia.

Ambele modele de regresie liniară au ca variabilă dependentă o variantă redusă a IDSL, cea care face abstracție de unul dintre indicatorii constitutivi, respectiv indicele de rezidență și mărime a localității. Pentru că valoarea sa este determinată numai prin șase, nu șapte indicatori, l-am denumit IDSL6. Este o măsură a dezvoltării sociale care face abstracție de statutul rezidențial și demografic al localității. Firește, corelația între IDSL și IDSL6 este foarte mare ($r=0.97$), justificând folosirea lor alternativă, funcție de cerințele contextului de analiză). Varianta derivată, cu numai șase indicatori componenți este un gen de măsură a dezvoltării sociale "pure" a localității, fără a apela la variabila mărime-status rezidențial. Din cele 3180 localități existente în 2008 au fost omise din calcul 336, comune nou înființate după 2002, localități pentru care nu am dispus de informația de măsurare necesară și localitățile din regiunea de dezvoltare București-Ilfov datorită nivelului foarte ridicat de dezvoltare economică pe care majoritatea dintre ele îl au (evitare cazuri extreme sub aspect statistic). Deoarece o parte dintre predictorii sunt măsurați la nivel de localitate iar alții au ca referință județul am rulat modelele în STATA cu folosirea opțiunii cluster (cod județ) indicată în abordările multinivel.

O rulare a modelului pe total localități, urbane și rurale, cu predictorii derivați din regiunile de dezvoltare duce la un model foarte asemănător cu cel din tabel. R^2 este egal tot cu 0.68. Am considerat regiunea 3 (Sud-Muntenia) drept categorie de referință și a rezultat că regiunile II (care include Dobrogea și Vrancea-Galați plus Buzău-Brăila), V (Banat plus Hunedoara și Arad) și VII (Transilvania centrală și sudică) tind să aibă rate de dezvoltare semnificativ mai mari decât Regiunea II. Pentru Regiunea I se înregistrează o rată semnificativ mai mică. Și în acest model de analiză etnicitate nu este asociată cu predictorii semnificativi ai dezvoltării sociale. În schimb, ponderea populației non-ortodoxe din localitate apare pozitiv asociată cu nivelul de dezvoltare socială. PIBul se menține ca predictor nesemnificativ. Surprinzător, ponderea populației ocupate în agricultură are un coeficient statistic nesemnificativ.

Tabel A 3. Disparități și nivel mediu de dezvoltare socială pe regiuni de dezvoltare

	Disparități intraregionale de dezvoltare socială			Nivelul mediu de dezvoltare socială
	rural	urban	total	
Sud-Vest	21.2	13.6	34.7	64
Nord-Est	20.8	13.3	32.8	63
Muntenia_Sud	25.6	12.2	32.3	64
Nord-Vest	18.3	14.3	30.2	72
Sud-Est	19.6	9.9	27.7	67
Vest	20.3	13.3	24.7	74
Centru	18.5	10.5	24.3	76
Bucuresti-Ilfov	21.9	3.9	9.8	97
	22.9	13.1	30.8	71

Disparitățile sunt estimate prin coeficientul de variație ponderat, pornind de la valorile IDSL la nivel de localitate. Pe ultima coloană sunt date valorile medii ponderate cu populația pentru același indice

**Anexa 3: Criterii generale de evaluare a potențialului regional pentru dezvoltare
(cazul regiunilor administrative de tip NUTS 2)**

Criteria	Principii	Criteria	Specificare criterii
Funcționale	1. Competitivitate	Configurația regiunii să asigure un potențial de competitivitate economică prin..	..diversitate de resurse materiale, capital uman, resurse identitare și diversitate socio-culturală neconflictuală, configurația rețelei de localități etc.
	2. Subsidiaritate	Regiunile să fie astfel delimitate teritorial și organizate instituțional încât să contribuie în cât mai mare măsură la asigurarea subsidiarității în administrația publică.	Reducere costuri pe total administrație , adăugând un nou nivel regional și respectând subsidiaritatea
	3. Unitate funcțională	Regiunea să fie un întreg sub aspect funcțional prin..	.. existența unor sisteme de localități .. piață unitară a forței de muncă .. fluxuri de migrație interne, integrate într-un sistem regional .. clustere de unități sau activități economice care funcționează în proximitate și în interacțiune. Omogenitatea internă este un criteriu esențial pentru regiunile de tip NUTS 3* iar unitatea funcțională pentru cele de tip NUTS 2 (Gorzalak and Smętkowski 2010: 39).
Spațial-demografice (condiționări demo-geografice ale funcționalității)	4. Mărimea relativă a regiunii	Cu cat raportul dintre mărimea medie a regiunii (de tip NUTS2) versus mărimea medie a unității administrative de rang inferior (de tip NUTS3) este mai mare, la nivel național, cu atât costurile administrative vor fi mai mici.	Pe total UE raportul respectiv este apropiat de 5 (regiunea medie de tip NUTS2 este de aproape cinci ori mai mare decât regiunea medie de tip NUTS3) (date de calcul din Comission 2010, p. 7).
	5. Variație redusă a dimensiunii regiunilor:	Volumele de populație pentru regiuni să fie cât mai apropiate, în spațiul național, în condițiile respectării celorlalte criterii de optim.	Cerința este legată în primul rând de exigențe statistice ("problema unităților spațiale modificabile" Comission 2010:7) dar poate avea și semnificații economice legate de alocarea resurselor etc.
	6. Accesibilitate	Prin forma pe care o are și plasarea "locurilor centrale " din regiune (reședință, poli de creștere etc.) să fie asigurată reducerea costurilor de accesibilitate pentru populație	Localizarea reședinței administrative a regiunii cat mai aproape de centrul geometric al regiunii

Notă: pentru specificarea unor criterii de acest gen în cazul României vezi planșa elaborată de Ion Ianoș și Gabriel Pascariu *Criteria de identificare și delimitare a regiunilor administrative de tip NUTS II în România*, CONREG, martie 2013.

* Directiva 1059/2003 sugerează , la articolul 3.5 , drept criterii de omogenitate, aspecte geografice, socio-economice, cultural-istorice și de mediu.

Anexa 4: Date tehnice pentru evidențierea efectului de județ și de regiune asupra dezvoltării localităților

Tabel A 4. Predicție nivelului de dezvoltare a localităților prin raportare la regiunile de tip A ("de dezvoltare")

	Model cu ținerea sub control a efectului de județ		Model fără ținerea sub control a efectului de județ		Model cu ținerea sub control a efectului de județ		Model fără ținerea sub control a efectului de județ	
	Coef.	P>t	Coef.	P>t	Coef.	P>t	Coef.	P>t
IDSL6								
Localitate urbană*	7.069	0.000	7.069	0.000				
Populația localității 2008 (transformare ln)	8.335	0.000	8.335	0.000				
Local. apropiat drum european*	3.695	0.000	3.695	0.000				
PIB pe loc. la nivel de județ 2004	1.049	0.001	1.049	0.000				
Nord-Moldova (NE)	-6.520	0.008	-6.520	0.000	-7.600	0.007	-7.600	0.000
Dunărea de Jos (SE)	-5.387	0.002	-5.387	0.000	-5.473	0.002	-5.473	0.000
Sud-Muntenia (Sud)	-4.314	0.116	-4.314	0.000	-5.315	0.110	-5.315	0.000
Oltenia (SV)	-4.288	0.048	-4.288	0.000	-6.967	0.002	-6.967	0.000
Vest-Banat (Vest)	2.692	0.146	2.692	0.000	3.767	0.021	3.767	0.000
Centru	6.234	0.001	6.234	0.000	6.742	0.000	6.742	0.000
_cons	-28.100	0.000	28.100	0.000	52.402	0.000	52.402	0.000
R2 ajustat	0.55		0.55		0.14		0.14	
n	2908		2908		3133		3133	

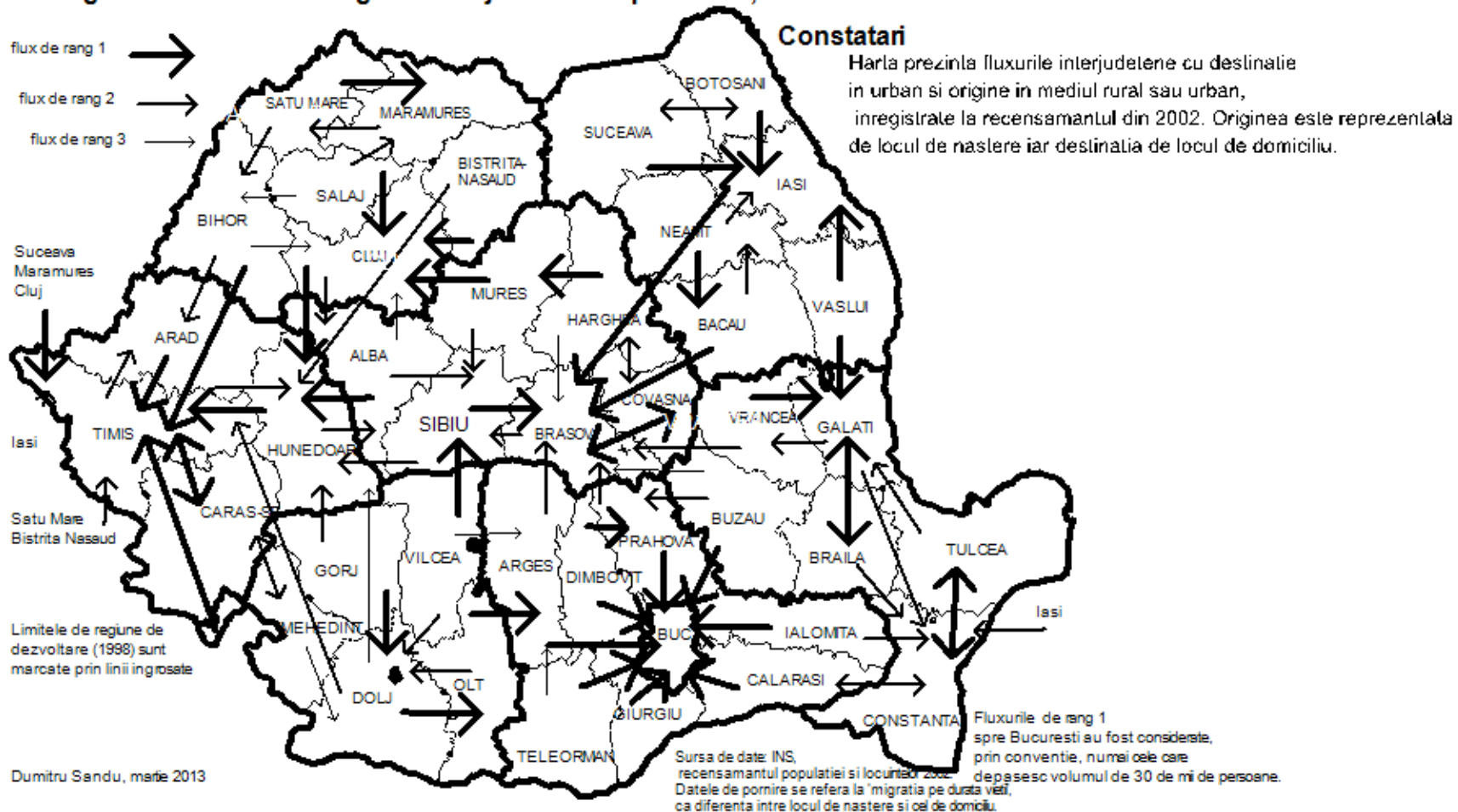
Sursa de date: INS. IDSL6 indicele dezvoltării sociale a localității (Sandu 2011), construit din numai 6 indicatori (Sandu, 2011, p.5), prin renunțare la indicatorul categoriei de mărime-rezidență pentru localitate. Regiunea Nord-Est este folosită ca termen de referință. * Variabile dihotomice codificate cu 1 și 0 (*fictive*). Modele de regresie liniară multiplă rulate în STATA. Ținerea sub control a efectului de județ se face prin ajustarea erorilor standard cu ajutorul opțiunii *cluster*.

Tabel A 5. Predicție nivelului de dezvoltare a localităților prin raportare la regiunile de tip B (istorice)

IDSL6	Model cu ținerea sub control a efectului de județ		Model fără ținerea sub control a efectului de județ		Model cu ținerea sub control a efectului de județ		Model fără ținerea sub control a efectului de județ	
	Coef.	P>t	Coef.	P>t	Coef.	P>t	Coef.	P>t
Localitate urbană*	7.360	0.000	7.360	0.000				
Populația localității 2008 (transformare ln)	8.287	0.000	8.287	0.000				
Local. apropiat drum european*	3.606	0.000	3.606	0.000				
PIB pe loc. la nivel de județ 2004	1.121	0.006	1.121	0.000				
Moldova	-6.537	0.005	-6.537	0.000	-6.668	0.007	-6.668	0.000
Muntenia	-5.271	0.029	-5.271	0.000	-5.780	0.053	-5.780	0.000
Oltenia	-4.828	0.026	-4.828	0.000	-6.765	0.006	-6.765	0.000
Transilvania	3.104	0.099	3.104	0.000	4.085	0.040	4.085	0.000
Dobrogea	-5.789	0.019	-5.789	0.000	-1.872	0.412	-1.872	0.162
Banat	2.716	0.092	2.716	0.004	4.527	0.098	4.527	0.000
_cons	-27.857	0.000	-27.857	0.000	52.200	0.000	52.20	0.000
R2 ajustat	0.540		0.540		0.12		0.12	
n	2908		2908		3133		3133	

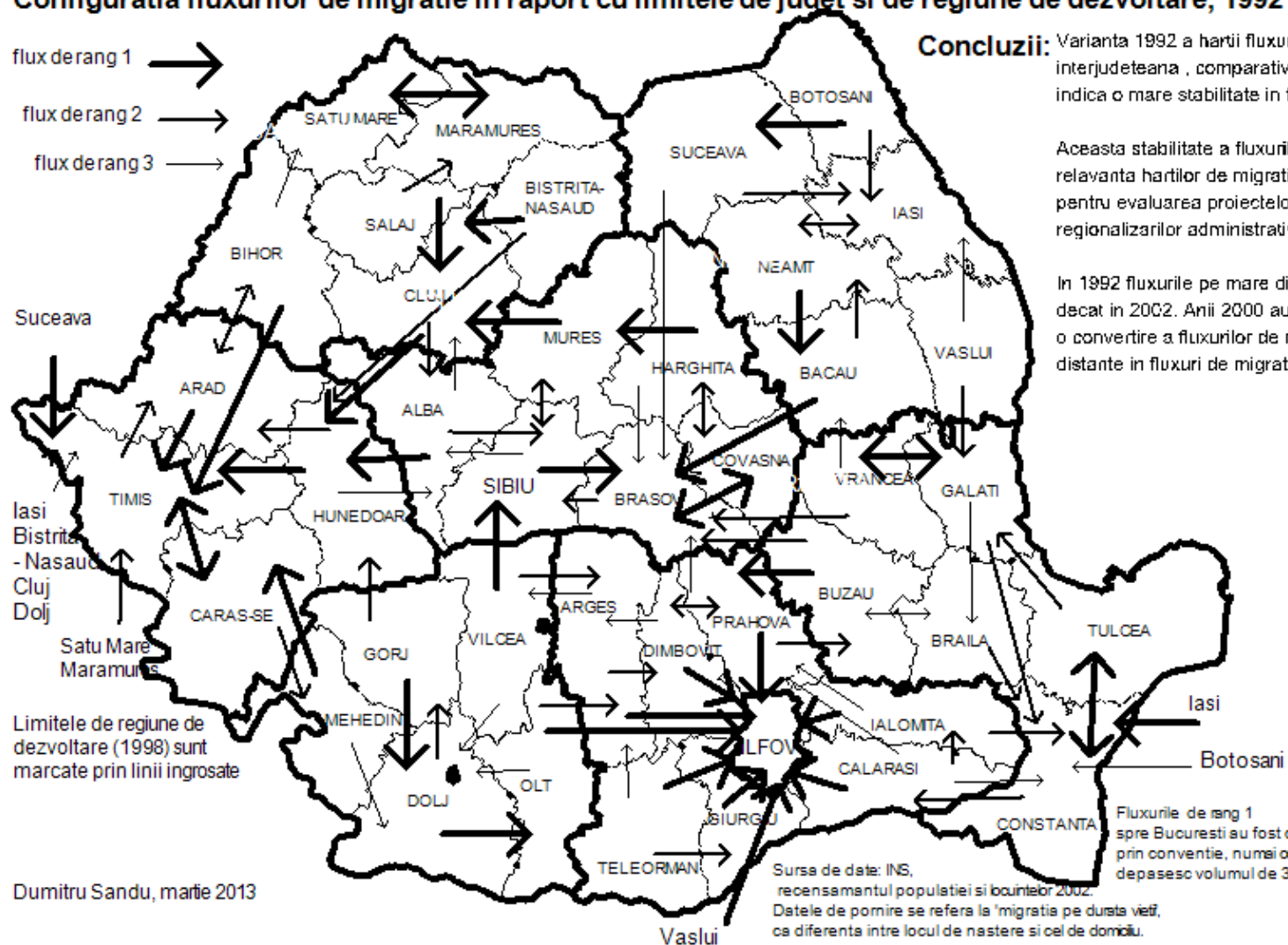
Sursa de date: INS. IDSL6 indicele dezvoltării sociale a localității (Sandu 2011), construit din numai 6 indicatori (Sandu, 2011, p.5), prin renunțare la indicatorul categoriei de mărime-rezidență pentru localitate. Regiunea Crișana-Maramureș este folosită ca termen de referință. * Variabile dihotomice codificate cu 1 și 0 (*fictive*). Modele de regresie liniară multiplă rulate în STATA. Ținerea sub control a efectului de județ se face prin ajustarea erorilor standard cu ajutorul opțiunii *cluster*.

Configuratia fluxurilor de migrație interjudeteana spre urban, 2002

Configuratia fluxurilor de migratie in raport cu limitele de judet si de regiune de dezvoltare, 1992

- flux derang 1 →
- flux derang 2 →
- flux derang 3 →

Concluzii: Varianta 1992 a hartii fluxurilor de migratie interjudeteana , comparativ cu cea din 2002, indica o mare stabilitate in timp a configuratiei lor.

Aceasta stabilitate a fluxurilor esentiale sustine relevanta hartilor de migratie pe durata vietii pentru evaluarea proiectelor de configuratie a regionalizarilor administrative.

In 1992 fluxurile pe mare distanta erau mai frecvente decat in 2002. Anii 2000 au adus , in buna masura, o convertire a fluxurilor de migratie interna pe mari distante in fluxuri de migratie internationala.

Limitele de regiune de dezvoltare (1998) sunt marcate prin linii ingrosate

Dumitru Sandu, martie 2013

Sursa de date: INS, recensamantul populatiei si locuintelor 2002.
 Datele de pornire se refera la 'migratia pe durata vietii', ca diferenta intre locul de nastere si cel de domiciliu.
 Fluxurile de rang 1 spre Bucuresti au fost considerate, prin conventie, numai cele care depasesc volumul de 30 de mii de persoane.

Note

¹ În termeni diferiți, dar cu semnificație similară, metafora jocului de șah pentru înțelegerea complexității problemelor de regionalizare este folosită de Stahl, 1969: 18.

Nu este lipsit de interes să menționăm și metafora casei pentru analiza de față: decupajele regionale pot fi comparate cu structura de rezistență și spațiile de circulație ale clădirii iar instituțiile regionale cu echipamentele edilitare sau liantul pentru materialele de construcție. Aspectele identitare au funcția asigurării sentimentelor de *acasă* și *decorativ* pentru propria locuință.

² Un exemplu de astfel de regulă ar fi cea care ar putea să prevadă o sporire a personalului care va lucra în structurile regionale în strictă corelare cu reducerea de fonduri pentru administrație la nivel central și județean.

³ Decalajul între rata mortalității infantile între rural și urban era în 1990 de 30‰ în primul caz și de 24‰ în cel de-al doilea caz pentru ca în 2011 cifrele corespunzătoare să fie de 12‰ pentru rural și 8‰ pentru urban. Pe total țară, în intervalul respective ratele se reduc foarte mult, de la 27‰ la 9‰. Diferențele între cele două medii rezidențiale, însă, se mențin relative constante de 4-5 promile între 1992 și 2011. Ca și cum nu ar fi existat niciun gen de politică socială de relevanță în domeniu, orientată spațial (Barca, 2012), capabilă să ia în seamă diferențele dintre rural și urban.

⁴ Testarea ipotezei referitoare la capitalul relațional superior pentru persoanele de religie minoritară am făcut-o separat folosind date de sondaj la nivel individual din Barometrul de Opinie al Fundației Soros din toamna anului 2007. A fost construit un indice al capitalului relațional funcție de numărul de instituții la care persoana interviuata are relații utile (minim 0, maxim 9). Ecuația de regresie multiplă folosind acest indice ca variabilă dependentă este:

	(Constant)	barbat	varsta	venit (ln)	indice bunuri în gospod.	studii primare	studii super.	fost migrant strainatate	religie non-ortodoxa	locuiește în urban
Beta		-.014	-.013	.120	.214	-.022	.180	.089	.071	-.013
p	.000	.542	.606	.000	.000	.385	.000	.000	.002	.606
R2	0.18									
N	1581									

Rezultă că, la nivelul României anului 2007, capitalul relațional era de maximă concentrare la persoane înstărite, cu studii superioare, cu experiență de migrație în străinătate și de religie non-ortodoxă.

⁵ Este necesară o cercetare pentru a vedea, însă, dacă județul nu este o matrice identitară de relevanță similară sau superioară regiunii istorice. Ideea că numai tradiția contează, conferă unitate, funcționalitate și eficiență administrativă este implicită în opțiunea de construire a regiunilor administrative pe modelul regiunilor istorice.

⁶ Există multe argumente pentru a susține faptul că cele două județe din sudul Moldovei, Vrancea și Galați funcționează efectiv și au mărci identitare legate în mai mare măsură de Muntenia sau de Dunărea de Jos decât de Moldova: legăturile funcționale între Galați-Brăila-Tulcea, existența unor formațiuni de regionalizare religioasă (vezi, spre exemplu, *Arhiepiscopia Dunării de Jos, Istorie bisericească, misiune creștină și viață culturală de la începuturi până în secolul al XIX-lea*, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2009), județele Putna, Covurlui și Râmnicu Sărat erau incluse în regionalizarea din 1929-1931 în Directoratul București, nu în Directoratul Iași, zona Carpaților de Curbură are asociată o microregiune culturală puternic structurată (vezi, spre exemplu Simion Mehedinți, *Vadul moldo-muntean*, în *Milcovia*, II, 1931, vol. I.

⁷ O regiune funcțională este "caracterizată printr-o interacțiune economică intensă... și rezidă în noduri, de tipul municipalităților, conectată prin rețele economice și prin rețele de infrastructură" (Andersson și Karlsson, 2006: 59). În analiza pe care o dezvoltăm interacțiunile sunt approximate prin fluxurile de migrație iar nodurile de rețea prin județe. Evident, în spatele acestora se află segmentele urbane și rurale ale județelor pentru noduri și fluxurile de forță de muncă pentru rețele.

⁸ Analiza regiunilor structurate pe principiul complementarității funcționale este realizată într-un material distinct, Sandu 2013.

⁹ Demographic data basis, Eurostat:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

¹⁰ Vag începe să fie conturată și o altă dimensiune a discuției legată de grupurile de acțiune locală (GAL-uri), în curs de constituire, în legătură cu programul LEADER, venit pe linie UE (MADR-PNDR 2010). Noile structuri de tip GAL sunt, în fapt, microregiuni rural-urbane care vor putea juca un rol foarte important în reducerea decalajelor microregionale dintre sat și oraș. În plus există regiuni care au semnificație importantă pentru dezvoltarea socială dar care nu sunt definite formal în nici un fel.

¹¹ Coeficientul de variație ponderat (CVP) scade la de 2.3% în 1997 la 1.7% în 2008 pentru variația speranței de viață la naștere între județe-medii rezidențiale (83 de unități de analiză date de cele 41 județe* două medii rezidențiale plus municipiul București). Calculul CVP este făcut după formula lui Williamson, 1965.

¹² Desigur, denumirile de regiuni adoptate în final, la nivel instituțional, vor trebui stabilite prin consultarea reprezentanților respectivelor regiuni.

¹³ Exercițiul extrem de util și interesant realizat de Academia de Advocacy din Timișoara, într-o primă etapă în noiembrie 2012, a dus la constatarea că cei peste 250 susținători de puncte de vedere (depozanți) "au menționat necesitatea unui *mix al criteriilor de regionalizare*. Totuși, prin prisma frecvenței, cel mai des au fost amintite criteriile legate de istorie, cultură și valori comune. Acestea sunt urmate, îndeaproape, de criteriile socio-economice și de resurse, inclusiv prin prisma complementarității resurselor, nu numai prin prisma existenței sau nu a lor în regiune. Aproape la fel de importante sunt și criteriile demografice și teritoriale. Minoritar, mai sunt menționate criterii de mediu, funcționale, de infrastructură, administrative, educaționale." (Asociația Academia de Advocacy, 2012: 9). Nu știm care este punctul de vedere dominant pe total societate românească. Cei 251 de depozanți nu sunt un eșantion reprezentativ dar ei sunt un segment consistent, autoselectat, din societatea civilă. La nivelul acestui segment criteriile istorice și culturale sunt clar preferate.

¹⁴ Toate cele șase județe ale regiunii de dezvoltare Centru au o puternică marcă identitară dată de apartenența la fostul Voievodat al Transilvaniei (lipsesc din această grupare istorică numai teritoriile Clujului și Bistriței-Năsăud). În fapt, toate regiunile de dezvoltare au suprapuneri puternice cu regiunile istorice, Nord-Est – Moldova, Sud-Est – Dunărea de Jos, Sud-Muntenia este Muntenia fără Buzău și Brăila, Sud-Vest este Oltenia, Vest – Banat, Nord-Vest - Crișana și Maramureș. În fapt, situația în România sub aspectul regiunilor de rang II (NUTS II) este similară cu cea din Polonia în sensul că regiunile de dezvoltare coincid fie cu regiunile istorice fie cu subregiuni istorice (Jordan, 2003, p. 143).

¹⁵ Edmond Demolins, *Les Grandes Routes des Peuples. Essai de Géographie sociale. Comment la route crée le type social*. Paris, 1901-1903

¹⁶ Constatare bazată pe rezultate ale analizei de regresie neincluse în prezentare.

¹⁷ Pentru detalieri de argumentare vezi Traian Rotariu (2009).

¹⁸ Formulările din paragraful respectiv sunt bazate pe rezultate ale analizei variației PIB pe locuitor în 2007 prin ANOVA. Am considerat ca variabilă dependentă PIB/locuitor și ca variabile independente diferitele tipuri de regionalizări. Valorile eta pătrat corespunzătoare sunt ne semnificative, la 5%, pentru regiune istorică (0.08), regiune de dezvoltare (0.06), dar semnificative la nivelul de 10% pentru arie culturală (0.56) și de 1% pentru subregiune de dezvoltare (0.61) și de arie socială (0.61).

^{xix} Baza de date aferenta DEVSAT02 este disponibilă la <http://sites.google.com/site/dumitrusandu/ATSRsate.zip?attredirects=0>.

²⁰ Baza de date pentru IDC (Sandu et al. 2009) este disponibilă la http://dumitru.sandu.googlepages.com/Valori_IndiceDezvoltareComuna2007_20.xls.

²¹ Indicele de europenitate a orașelor construit la Grupul de Economie Aplicată, Liviu Voinea, Laura Simionescu, *Monitorizarea performanțelor autorităților locale: Indicele de mărime demografică a localităților*, GEA, București, Februarie 2005.

²² Logica de construire a unui indice de dezvoltare socială prin agregare de indicatori strict demografici (speranța de viață la naștere, vârsta medie, mărimea localității sub aspectul numărului de locuitori) cu

indicatori sociodemografici (stocul de educație) și de consum comunitar (autoturisme la mia de locuitori, suprafață locuibilă pe locuință, consum de gaze pe locuitor) este în linie cu abordarea propusă de către Wolfgang Lutz de la IIASA pentru indicele Literate Life Expectancy (Lutz, W. 1995. Literate Life Expectancy. *POPNET* 26 (Winter), pp. 1-5. Laxenburg, Austria: International Institute for Applied Systems Analysis).

²³ Mulțumesc colegilor de la Institutul National de Statistica pentru munca laborioasă de calculare a indicatorilor de intrare în algoritmul de calcul. O parte din date mi-au parvenit în cadrul colaborării cu INS pentru calcularea indicelui dezvoltării comunelor (IDC), anterior menționat, iar o alta este legată de colaborarea mea la Comisia Prezidențială pentru Analiza Riscurilor Sociale.

²⁴ Corelația , la nivel de comune între noul indice IDSL și măsura specifică numai pentru comune, IDC, este de 0.75.

²⁵ $IDSL = 0.17 * \text{localizare comună lângă drum european} - 0.28 * \text{distanța comună oraș} - 0.08 * \text{pondere arabil din total teren agricol} - 0.28 * \text{localizare în regiunile sudice ale țării} - 0.24 * \text{localizare în Moldova}$. Toți coeficienții de regresie parțială standardizată sunt semnificativ diferiți de 0 pentru $p=0.01$. Cei cinci predictorii explică împreună 21% din variația IDSL.

Referințe bibliografice

- Academia de Advocacy. 2012. Regionalizarea României – de ce? . Sinteza audierii publice , <http://goo.gl/q6JPY> (consultat martie 2013).
- Andersson, M. and C. Karlsson .2006. "Regional innovation systems in small and medium-sized regions." *The Emerging Digital Economy*: 55-81.
- Barca, F., et al. (2012). The case for regional development intervention: place-based versus place-neutral approaches." *Journal of regional science* **52**(1): 134-152.
- Comisia Comunităților Europene. 2008. *Carta Verde privind Coeziunea Teritorială. Transformarea diversității teritoriale într-un element forte*. Bruxelles. http://ec.europa.eu/regional_policy/consultation/terco/paper_terco_ro.pdf
- Commission of the European Communities. 2008. *Classifications of NUTS3 regions, Annex to Green Paper on Territorial Cohesion Turning territorial diversity into strength* http://ec.europa.eu/regional_policy/consultation/terco/terr_classifications_nuts3_2009.xls
- CONREG. 2013. *Fundamentele regionalizării în România*. Martie 2013.
- Demolins, E. Les Grandes Routes des Peuples. Essai de Géographie sociale. Comment la route crée le type social. 1902. *Revue internationale de l'enseignement*. Vol. 43.
- European Commission (EC). (2003). "Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS)." *Official Journal of the European Union* **21**: 2003.
- EUROSTAT. 2010. *European Regional and Urban Statistics. Reference Guide*. European Commission
- Guvernul României, Comisia Europeană. 1997. *Carta Verde a Dezvoltării Regionale* disponibil la http://sites.google.com/site/dumitrusandu/CartaVerde_VarRomana.pdf?attredirects=0
- Emery, M., Flora , C. 2006. Spiraling-Up: Mapping Community Transformation with Community Capitals Framework. *Community Development*. Vol 37 (1): 19-35.
- Golopenția, A. [1939] (1999) Gradul de modernizare al regiunilor rurale ale României , în *Sociologie Românească* 1939, 4-6:209-217, republicat în Anton Golopenția, *Opere Complete. Vol. II. Statistică, Demografie și Geopolitică*. București: Editura Enciclopedică, Editura Univers Enciclopedic.
- Gorzalak, G. and M. Smętkowski (2010). Regional development dynamics in Central and Eastern European countries. *Regional Development in Central and Eastern Europe: Development*

-
- Processes and Policy Challenges, in . G. Gorzelak, J. Bachtler and M. Smętkowski (eds.). New York, Routledge: 34-58.
- Jordan, P. (2003). Major problems of administrative regionalisation and decentralisation in Central and Southeast Europe. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, 38(1), 141-155.
- Lutz, W. 1995. Literate Life Expectancy. *POPNET* 26 (Winter), pp. 1-5. Laxenburg, Austria: International Institute for Applied Systems Analysis.
- Mehedinți, S. (1943). Opere complete. Vol. I. Geographica. Partea a doua. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă.
- Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale (MADR). 2010. Programul Național de Dezvoltare Rurală, 2007-2013, http://www.madr.ro/pages/dezvoltare_rurala/pndr-versiune-iunie2010-romana.pdf, consultat noiembrie 2010.
- Perben, D., Courtois, J-P. 2009. *Rapport de synthese des travaux des parlementaires de la majorite sur la reforme des collectivites locales*. Assemblee Nationale. Senat
<http://www.lioneltardy.org/archive/2009/01/31/rapport-de-synthese-des-travaux-parlementaires-de-la-majorit.html> (consultat martie 2011).
- Ramboll - Grupul de consultanță (1996). *Disparități regionale în România*. 1990-1994. Ramboll. București, Programul Phare- Politici regionale.
- Rotariu, T. 2009. Disparitățile teritoriale, în Marian Preda (coord.) *Riscuri și inechități sociale în România*. Iași: Polirom.
- Sandu, D. 1999. *Spațiul social al tranziției*. Iași: Polirom
- Sandu, D. 2002. Ariile culturale ca matrice de sociabilitate, *Sociologie Românească* (3-4): 77-92.
- Sandu, D. 2005. *Dezvoltare comunitară. Cercetare, practică, ideologie*. Iași: Polirom.
- Sandu, D., Voineagu, V., Panduru, F. 2009. *Dezvoltarea comunelor din România*. INS, FSAS-UB, București, disponibil la <http://sites.google.com/site/dumitrusandu/DezvoltareaComunelorDinRomania2008a.pdf?attredirects=0> (consultat septembrie 2010).
- Sandu, D. 2010. Modernising Romanian Society Through Temporary Work Abroad, in Richard Black, Godfried Engbersen, Marek Okólski and Cristina Pantiru (eds.), *A Continent Moving West? EU enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe*, Amsterdam University Press.
- Sandu, D. 2011. Disparități sociale în dezvoltarea și în politica regională din România. *International Review of Social Research* **I**(1): 1-30.
- Sandu, D. 2012. În cautarea regionalizării optime pentru dezvoltare. *Urbanismul* (11): 110-113.
- Sandu, D. 2013. Regiuni de complementaritate funcțională identificate prin fluxuri de migrație. CONREG (manuscris).
- Shearmur, R. (2011). "Innovation, regions and proximity: from neo-regionalism to spatial analysis." *Regional Studies* **45**(9): 1225-1243.
- Stahl, H. H. (1969). *Organizarea administrativ-teritorială. Comentarii sociologice*. București, Editura Științifică.
- Williamson, J. 1965. Regional inequality and the process of national development: a description of the patterns, în *Economic Development and Culture Change*, vol. XIII, no. 4, July, pp. 3-84.
- World Bank. 2009. *World Development Report 2009: Reshaping Economic Geography*. Washington, DC: World Bank